

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри
Ніна РЖЕВСЬКА

« 15 » 06 2023 р.

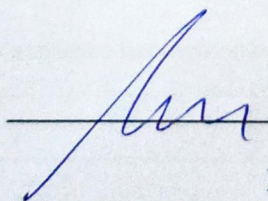
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ, СУСПІЛЬНІ
КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ»

**Тема: « ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ »**

Виконавець: здобувач вищої освіти 4 курсу, 409 групи, Клименко Софія Сергіївна

Керівник: професор, доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій Троян Сергій Станіславович

Нормоконтролер:
(підпис)

Олексій МЕНДРИН

КИЇВ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	6
1.1. Характер і особливості російсько-українських відносин після 1991 р.....	6
1.2. Енергетичний чинник у сучасних відносинах між Україною і Росією.....	13
РОЗДІЛ 2. РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ХАРАКТЕР І ОСНОВНІ ЕТАПИ	22
2.1. Передумови, причини і характер російсько-української війни	22
2.2. Основні етапи російсько-української війни.....	32
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ І БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ	42
3.1. Енергетична безпека України під час гібридної війни	42
3.2. Енергетична безпека України в умовах повномасштабної війни	46
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	59

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що енергетична безпека України в контексті українсько-російської війни є проблемним питанням, яке вимагає негайного вирішення. Надзвичайна важливість цієї проблеми проявляється в контексті стабільності та безпеки не тільки для України, але й для Європи та світу загалом. Україна, як суб'єкт енергетичних відносин з Росією, стикається з великими викликами та загрозами у сфері енергетики.

Енергетична безпека стає вельми актуальною в сучасному світі, де забезпечення стабільного енергетичного стану є важливим фактором для успіху країни. Україна, знаходячись у складному контексті російсько-української війни, стикається з надзвичайними викликами і проблемами у сфері енергетики, пов'язаними зі збереженням та надійним забезпеченням паливно-енергетичних ресурсів.

У цьому контексті, російська сторона, свідомо використовуючи енергетичну залежність, намагається здійснити політичний тиск на Україну, що має серйозні наслідки для економічного стану та життя громадян. Україна, як важлива транзитна країна, стала вразливим суб'єктом у контексті російсько-української війни, цей фактор спричиняє загострення конфлікту та негативно впливає на стабільність країни в цілому.

Наслідки російсько-української війни для енергетичної безпеки України мають широкий спектр прояву. Втрата контролю над територіями, на яких розташовані важливі енергетичні об'єкти, порушення поставок паливно-енергетичних ресурсів, кібератаки на енергетичну інфраструктуру та інші фактори серйозно підірвали енергетичну стійкість країни. Зокрема на втрата власних природних ресурсів, суттєво позначилась на постачанні та цінах на енергоресурси для населення та промисловості. Проблеми, пов'язані з енергетичною безпекою, впливають на різні сфери життя країни, включаючи економіку, соціальну сферу, екологію та зовнішні відносини.

Ця робота зосереджується на з'ясуванні різних аспектів енергетичної безпеки України під час конфлікту з Росією. Вона розглядає вплив війни на енергетичний сектор, поставки енергоресурсів, розвиток відновлюваної енергетики, залежність від

імпорту, заходи безпеки та багато іншого. Усвідомлення важливості енергетичної безпеки у контексті війни з Росією дає Україні можливість розвивати стратегічні підходи та приймати необхідні заходи для запобігання подібним ситуаціям у майбутньому.

Метою дипломної роботи є визначення основних проблем та викликів, що стосуються енергетичної безпеки України в контексті російсько-української війни з 2014 по 2023 роки.

Для досягнення поставленої мети будуть вирішуватись такі завдання:

- дослідити характер та особливості російсько-українських відносин після 1991 року;
- визначити роль енергетичного фактору у сучасних відносинах між Україною та Росією;
- проаналізувати передумови та визначити причини і етапи російсько-української війни та її вплив на енергетичну безпеку України.
- Проаналізувати енергетичний стан України в період військових дій

Об'єкт дослідження: українсько-російські відносини в 1991–2023 рр.

Предмет дослідження: характер, особливості та проблеми енергетичної безпеки України в умовах російсько-української війни 2014–2023 рр.

Для досягнення поставлених цілей в роботі будуть використовуватись різноманітні **методи дослідження**, зокрема: аналіз документів, статистичних даних, порівняння історичних фактів, когнітивне картуванні івент-аналізу, пошук латентних процесів методом індукції.

Апробація кваліфікаційної роботи: Основні положення та висновки кваліфікаційного дослідження висвітлені в публікаціях:

Забезпечення енергетичної безпеки як складової зовнішньої політики України. Круглий стіл з нагоди Дня спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя : Круглий стіл, м. Київ, 23 лют. 2023 р. Київ, 2023. С. 63–65. URL: <http://fmv.nau.edu.ua/science/kruhlyi-stil-z-nahody-dnia-sprotyvu-okupatsii-ar-krym/>

Українська дипломатія проти російського ядерно-політичного шантажу. Дипломатія в міжнародних відносинах: ретроспекція і сучасність» : Зб. матеріалів

Всеукр. науково-практ. конф. з міжнар. участю, м. Київ, 24 лют. 2023 р. Київ, 2023. С. 50–51. URL: <http://fmv.nau.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/Тези-Дипломатія-конф-МВіРС-24.02.2023-1.pdf>

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку бібліографічних посилань використаних джерел. В роботі розміщено 1 таблиця, 3 малюнки. Список використаної літератури включає 70 найменувань на дев'яти сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Характер і особливості російсько-українських відносин після 1991 р.

Енергетична безпека є критично важливою складовою національної безпеки, і на неї впливають різні обставини, в тому числі відносини між державами. Російсько-українська війна, що розпочалася у 2014 році, мала значний вплив на енергетичну безпеку України. Для повного розуміння енергетичної безпеки України в контексті російсько-української війни необхідно проаналізувати характер і особливості російсько-українських відносин після 1991 року. Відносини між Росією та Україною є предметом інтенсивного вивчення та аналізу, а експерти з різних галузей намагаються зрозуміти складну природу цих стосунків.

Відносини між Росією та Україною характеризуються непростою історією та глибокою геополітичною напруженістю. Історична спадщина обох країн справді є досить складною та розмаїтою. Російська імперія утримувала значну частину території України протягом більш ніж двох століть, що призвело до змішання російської та української культур.

Після розпаду Радянського Союзу в 1991 році Україна проголосила незалежність і стала суверенною державою. Однак новостворена країна продовжувала перебувати під значним впливом Росії, яка прагнула зберегти свою сферу впливового домінування в регіоні. З того моменту Україна намагається визначити свою національну ідентичність та побудувати стабільну і демократичну державу. Однак обидві країни, не зважаючи на протилежні погляди розвитку держав, продовжували підтримувати тісні відносини, які в першу чергу базувалися на економічних зв'язках.

В листопаді 1990 року дві країни підписали Договір «Договір про основи відносин між Українською Радянською Соціалістичною Республікою та Російською Радянською Федеративною Соціалістичною Республікою за яким сторони зобов'язалися утримуватись від дій, що можуть завдати шкоди державному

суверенітету іншої сторони [1]. Після проголошення незалежності України виникла потреба в укладенні нової угоди, яка б відповідала міжнародному праву.

Після відокремлення України від СРСР, змінилося багато речей у відносинах між Росією та Україною. Нові владні структури України стали відстоювати інтереси своєї держави та докладати зусиль, щоб зміцнити свою незалежність. З своєї сторони, Росія продовжувала прагнення зберегти вплив на свої колишні республіки, що складають сьогодні незалежні країни. У цих умовах між державами почалися складні переговори про співпрацю та подальший розвиток відносин. Ці події призвели до укладання «Угода про розвиток міждержавних відносин», від 23 червня 1992 року в Дагомисі [2], стала важливою подією в міждержавному діалозі. Угода поклала в основу дружніх, рівноправних та партнерських відносин, які ґрунтувалися на загально визнаних нормах міжнародного права.

Перші роки незалежності України були позначені періодом співпраці з Росією. Дві країни підписали «Договір про дружбу і співробітництво» в 1997 році [3], який мав на меті зміцнити двосторонні відносини в таких сферах, як торгівля, енергетика та безпека. Ухвалення курсу на рівноправне співробітництво з Російською Федерацією стало сприятливою передумовою для зміцнення статусу України як європейської країни, яка прагне будувати нові системи політичної, гуманітарної та інформаційної безпеки на основі взаємовигідного партнерства. Україна визнавала значимість збереження стабільних та конструктивних відносин з Росією, але одночасно ставила на перший план свої національні інтереси та захист своїх суверенних прав. Курс на рівноправне співробітництво передбачає встановлення чітких меж і взаємовигідних умов співпраці, що дозволить забезпечити стабільність та безпеку в регіоні.

Україна приєдналася до «Договору про нерозповсюдження ядерної зброї» у грудні 1994 року, згідно з яким зобов'язалася не розповсюджувати ядерну зброю та не дозволяти її отримувати іншим державам. Цей договір, укладений у 1968 році, сприяє зменшенню ризику виникнення ядерної війни, забезпечуючи нерозповсюдження ядерної зброї, роззброєння та мирне використання атомної енергії. Приєднання до цього договору було важливим кроком для забезпечення

національної та світової безпеки, оскільки Україна відмовилася від своїх ядерних збройових можливостей, на користь визнання її кордонів. Також це було важливим кроком на шляху до європейської та світової інтеграції, що підкреслило зобов'язання України дотримуватися стандартів міжнародної співпраці та сприяти створенню миру та стабільності в світі. Приєднання до цього договору стало оптимальною передумовою для багатовекторного співробітництва України з європейськими інтеграційними структурами, Російською Федерацією, Сполученими Штатами Америки та військово-політичним блоком НАТО [4].

Після добровільної відмови України від ядерної зброї для забезпечення безпеки України від можливої агресії, у грудні 1994 року Росія, США та Велика Британія уклали Меморандум про гарантії безпеки. [5]. У рамках цього документа, кожна з країн взяла на себе зобов'язання:

- Відповідно до пункту першого – поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України [5].

- Відповідно до пункту другого – утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом ООН [5].

- Відповідно до пункту третього – утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, і таким чином отримати будь-які переваги [5].

Українська сторона бачила цей меморандум як інструмент гарантій безпеки від найпотужніших світових гравців. Проте, на практиці Росія самовільно порушила ці зобов'язання, анексує Крим та частину Донбасу.

Таким чином, на основі проаналізованих документів можна стверджувати, що Україна прагнула побудувати співпрацю на основі взаємовигідних відносин та відмовилася від конфлікту з Росією. Однак цей період співпраці був короткочасним, і напруга між країнами почала збільшуватися на початку 2000-х років, особливо через рішення України встановити тісніші зв'язки із Заходом.

Одне з головних питань, яке переслідує російсько-українські відносини з 1991 року – це питання орієнтації України. Згідно з думкою колишнього посла Китаю в Україні Гао Юшена, головна зовнішньополітична мета путінського режиму полягає в тому, щоб розглядати колишній Радянський Союз як свою виняткову сферу впливу і відновити свою імперію, об'єднавши всі частини цієї території, де домінує Росія, в єдине ціле. Росія ніколи не сприймала незалежність, суверенітет чи територіальну цілісність інших колишніх радянських республік і систематично зазіхала на свободу, суверенітет і територіальну цілісність цих країн, залишаючись при цьому зосередженою і наполегливою у досягненні своїх цілей [6].

Це збігається з думкою покійного Збігнева Бжезинського, колишнього радника президента Джиммі Картера з питань національної безпеки, який вважав, що агресія Росії проти України є частиною ширшої стратегії, спрямованої на утвердження себе як великої держави в регіоні. За словами Збігнева Бжезинського: «Росія може бути або імперією, або демократією, але ні тим, ні іншим одночасно. Росія перестає бути імперією без України, але з підкореною Україною, Росія неминуче стає імперією» [7].

Погоджуючись з думкою науковців ми можемо стверджувати, що Москва вважає пострадянський простір платформою для збільшення свого міжнародного впливу, що є складовою частиною зовнішньої політики Росії. Зокрема, з середини 1990-х років Росія протягом деякого часу використовувала різні стратегії для збереження своєї домінантної позиції в СНД. У 1995 році була ухвалена «Стратегія РФ щодо країн-учасниць СНД», яка стала одним з перших документів, в якому Росія відкрито заявила про свої наміри збільшити свій вплив на пострадянському просторі [8]. Цей підхід згодом знайшов своє відображення у концепціях зовнішньої політики Росії та інших доктринальних документах.

Незважаючи на відносно схожість культурних, етнічних та історичних зв'язків, відносини між цими двома державами були позначені конфліктами та напруженнями. Україна, як слов'янська країна, має багато культурних, мовних і релігійних зв'язків з Росією. На початку 1990-х років Україна пройшла через перехідний період до демократії та ринкової економіки, що призвело до економічних труднощів та політичної нестабільності. Однак країна обрала шлях, орієнтований на встановлення

відносин з іншими державами, що призвело до напруженості у відносинах між двома країнами. Іван Крастев вважає, що: «Росія розглядає орієнтацію України на Захід як зраду їхньої спільної ідентичності, і тому вона готова піти на все, щоб цього не допустити [9]. Національний розвиток України кардинально змінився з часу здобуття незалежності та визнання її як держави. Замість панування ідеології та політичних принципів тоталітаризму пріоритетними стали права людини і громадянина. Росія також пройшла через подібний перехід, проте у більш спрямованому на авторитаризм напрямку, та сильним бажанням відновити свій геополітичний вплив на пострадянському просторі.

Тема ідентичності додатково посилила складність російсько-українських відносин. Україна має складне історичне минуле, яке нерозривно пов'язаною з Росією [10]. Це ускладнило для обох країн встановлення спільності, оскільки кожна сторона по-різному інтерпретує своє минуле та культуру.

Відносини між Росією та Україною стрімко погіршилися після «Помаранчевої революції» 2004 року. «Помаранчева революція» – була народним повстанням, яка призвела до обрання Віктора Ющенка президентом України. Вибори розглядалися як перемога прозахідних сил і були широко підтримані Сполученими Штатами і Європейським Союзом. Росія виступила проти виборів і звинуватила Захід у втручанні у внутрішні справи України, вибори нового президента України розцінювалися, як виклик російському режимові. Хоча, після перемоги В. Ющенка на президентських виборах, він заявляв про свою готовність до дружніх відносин з усіма країнами, включаючи Російську Федерацію. Однак, Росія почала використовувати гібридні методи для підриву української економіки, енергетики та промисловості. У відповідь Росія ввела торговельні обмеження на українські товари, що призвело до погіршення економічних відносин між двома країнами [11].

Обрання Віктора Януковича президентом України у 2010 році було розглянуто, як значний зсув у зовнішній політиці країни, з точки зору російської сторони. Янукович проводив більш проросійську зовнішню політику, яке трактувалося як перемога Москви. За часів Януковича, РФ проявляла надзвичайний тиск на Україну, намагаючись втручатись у всі сфери життя, включаючи політику, економіку, армію

та навіть освіту. Це призвело до того, що Україна відмовилася від ідеї вступу до НАТО та ЄС, змінила свою зовнішньополітичну стратегію на проросійську та зменшила значення української мови, віддавши перевагу російській.

Однак ситуація знову змінилася в 2014 році, коли режим Януковича був повалений в результаті народного повстання, відомого як революція «Гідності». Революція на Євромайдані 2014 року стала кульмінацією кількох факторів, які називали роками. Поштовхом до революції стало рішення Януковича призупинити переговори з Європейським Союзом і натомість налагодити тісніші зв'язки з Росією. Це рішення викликало обурення українського народу, який давно прагнув тісніших зв'язків із Заходом. Український народ розглядав угоду з ЄС як можливість звільнитися від російського впливу і приєднатися до західних цінностей і стандартів.

Отже, Помаранчева революція 2004 року і протести Євромайдану 2014 року зумовлені прагненням народу до більшої демократії, прав людини та європейської інтеграції, та зменшення впливу Росії на розвиток України. Проте, революції мали значні наслідки для України та Росії. Вона призвела до повалення «режиму Януковича» і встановлення нового незалежного уряду в Україні. Однак, вона також призвела до анексії Криму Росією і триваючого конфлікту на сході України. Революція «Гідності» висвітлила глибокі розбіжності між двома країнами і оголила основну напруженість, що називалася роками [12].

У відповідь на протести Росія анексувала Крим у березні 2014 року, стверджуючи, що захищає російськомовних українців від нового уряду в Києві. Ця подія стала поворотним моментом у конфлікті між двома країнами. Анексія була широко засуджена міжнародним співтовариством і призвела до введення санкцій проти Росії з боку Сполучених Штатів і Європейського Союзу. Конфлікт на сході України, що розпочався у 2014 році, також спричинив погіршення українсько-російських відносин. Коли проросійські повстанці військовим шляхом взяли під контроль частини Донецької та Луганської областей, український уряд відповів військовими діями. Тисячі людей загинули в результаті бойових дій, а понад мільйона людей були змушені покинути свої домівки. Росія була звинувачена у наданні

військової допомоги сепаратистам, що призвело до ескалації напруженості у відносинах між двома країнами [13].

Одним з основних факторів, що лежать в основі конфлікту на сході України, є питання ідентичності, зокрема, питання про те, чи повинна Україна орієнтуватися на Захід або на Росію. Конфлікт підживлювалося почуттям націоналізму з обох сторін, та активним інформаційним компанія Росії: україномовні українці відстоювали свої про-західні погляди, а російськомовні українці на Сході відчували себе покинутими і витісненими на узбіччя, бо опинилися в середині конфлікту та були представлені, як потенційні винуватці, зрадники, та ті хто потенційно чекав «русский мир».

За роки конфлікту на Донбасі російсько-українські відносини поглибилися, однак ситуація має дві сторони. Україна намагається зберегти територіальну цілісність та незалежність через підтримку співпраці з Європейським Союзом та НАТО. Росія, зі свого боку, стверджує, що конфлікт на Донбасі є внутрішньою проблемою України і не втручається у справи східних областей. Україна вважає, що Росія підтримує сепаратистські рухи на сході країни та порушує міжнародні домовленості та права людини через анексію Криму. Погляди Росії щодо ситуації на Донбасі та анексії Криму відрізняються від офіційної позиції України та багатьох міжнародних спільнот. Росія стверджує, що сепаратистські рухи на Донбасі є результатом притиску, здійснюваного українською владою, та дискримінації російської меншини в Україні. Щодо анексії Криму, Росія вважає, що це відповідає міжнародному праву та волі кримського населення.

Аналізуючи складні взаємини між Росією та Україною, необхідно враховувати численні фактори, включаючи культурну та історичну спадщину, яка об'єднує ці дві країни. Проте, важливо відмітити, що ці фактори часто використовуються для політичних маніпуляцій та посилення національної гордості, що веде до подальшого погіршення відносин.

нергетичний чинник у сучасних відносинах між Україною і Росією

Надмірне споживання невідновлюваних джерел енергії зробило країни, що володіють ними, головними гравцями у світовій політиці. Спричинені енергетичними ресурсами війни на Близькому Сході, в Грузії, Анексія Криму та військовий конфлікт на території Донбасу, а вже потім повномасштабне вторгнення в Україну, добре це демонструють. Російська Федерація використовує «газовий аргумент» як головний елемент своєї зовнішньої політики та впливає на країни колишнього СРСР, а також на всю Європу [14].

Енергетичний фактор завжди відігравав значну роль у сучасних відносинах між Україною та Росією. В останні кілька десятиліть енергетична безпека стає все більш важливою темою в міжнародній політиці, а Україна і Росія знаходяться в епіцентрі цього питання через їхню географічну близькість та історичні зв'язки.

Багато науковців досліджувало відносини між Україною та Росією у енергетичному секторі. Були представлені ідеї, які мають відображення у сучасних відносинах між цими двома країнами. Думка науковця полягає у тому, що країни, які залежать від нафти, як зазначає Майкл Росс, як правило, мають недемократичні та авторитарні уряди. Величезні багатства, створені нафтою, часто сприяють жадібності та корупції серед політичних еліт, а не поліпшенню соціально-економічних умов життя людей і переходу до демократії. Замість того, щоб розподіляти доходи між людьми, правителі часто використовують їх для зміцнення авторитарних режимів та інститутів, таких як армія і внутрішня безпека. Ці висновки показують, що багаті на ресурси режими встановлюють низькі податки і фаворитизм, щоб уникнути відповідальності, придушують демократію, інвестуючи у внутрішню безпеку, і не проводять соціальних і культурних реформ, необхідних для демократичного правління [15]. Ця теорія повністю знаходить підтвердження у сучасних відносинах Росії до інших країн, особливо це стосується України.

Походження енергетичних відносин між Україною та Росією має коріння ще в період Радянського Союзу, коли Україна виступала одним із найбільших постачальників вугілля та природного газу. Розуміння цього контексту має велике

значення для аналізу енергетичних зав'язків між двома країнами. Однак після розпаду Радянського Союзу енергетична інфраструктура України стала залежною від імпорту російського газу. Як дві найбільші пострадянські держави, вони успадкували розгалужену мережу нафто і газопроводів, що перетинали їхні території. Ці трубопроводи були призначені для транспортування енергоресурсів з Росії до Європи, і вони залишаються основним каналом для експорту російського газу на континент.

Для України це означало, що вона стала критично важливою транзитною країною для російського газу, оскільки більшість трубопроводів проходили через її територію. Це дало Україні значні важелі впливу у відносинах з Росією, оскільки вона могла перекрити потік газу до Європи, якщо відчувала загрозу своїм інтересам. Це було особливо характерно для перших років незалежності України, коли вона сильно залежала від імпорту російського газу. Можна стверджувати, що енергетичний сектор став інструментом політичного впливу, а Росія використовує газ як зброю для встановлення контролю над Україною та отримання політичних важелів.

На сучасному етапі ми маємо таку ситуацію, коли домінування Росії у постачанні природного газу в Україну протягом багатьох років стало джерелом напруженості у відносинах між двома країнами. Україна сильно залежала від Росії в питаннях постачання енергоносіїв, а Росія, в свою чергу, покладалася на Україну як на транзитну країну для експорту газу в Європу, і це було значним джерелом доходів для української економіки.

Тому можна стверджувати, що після здобуття Україною незалежності відносини між двома країнами почали змінюватися. Ця взаємозалежність часто призводила до напруженості та конфліктів, особливо щодо цін і транзитних тарифів. Україна суттєво залежала від імпорту російського газу, а Росія використовувала енергетику як стратегію для отримання контролю над Україною.

Газові конфлікти між Україною та Росією не є новим явищем, і вони є частиною енергетичного ландшафту Європи вже більше десяти років. Як сказав Мілтон Фрідман: «Безкоштовних обідів не буває» [16], ця цитата гарно описує залежність України від російського газу, що може бути пов'язана з певними умовами або

прихованими витратами. Вартість енергоносіїв – це не лише ціна, що сплачується на насосі чи лічильнику, але й потенційна вартість політичних поступок чи впливу. Загроза перебоїв у постачанні або підвищення цін також може мати значний вплив на економіку та здатність країни планувати майбутнє. Підтверджуючи вислів Фрідмана фактом, що суперечки точилися навколо ціни на природний газ і транзитних зборів, які Україна стягувала з Росії за транспортування газу до Європи.

З ускладненням економічної ситуації на ринку газу, з'явилася можливість використовувати цей ресурс як засіб тиску на країни, що залежать від імпорту цього виду природних копалин. Це призвело до наростаючої напруженості у відносинах між Росією та країнами, які отримували скраплений газ за зниженою ціною. Внаслідок зміни політичної ситуації в Україні, коли до влади прийшли опозиційні політичні сили, відносини між країнами погіршилися. Це призвело до прагнення Москви переглянути ціну на газ для України, що спричинило значне зростання ціни в зимовий період 2005-2006 рр.

Один з найбільш значних газових конфліктів між Україною та Росією стався у 2006 році. Росія звинуватила Україну у перекачуванні газу, призначеного для Європи, і в результаті «Газпром», російська газова компанія, припинила постачання газу в Україну. Це спровокувало до скорочення поставок газу, що призвело до широкомасштабного дефіциту енергоносіїв і перебоїв в енергопостачанні по всій Європі. Конфлікт було урегульовано, коли Україна погодилася платити більш високу ціну за газ і уклала новий контракт з «Газпромом» [17, с. 45-47]. Газовий конфлікт добре підкреслив залежність західних країн від енергетичного постачання з РФ .

У 2009 році відбувся значний газовий конфлікт, який був суттєво відмінним від подій 2006 року, коли криза швидко вирішилася. Заяви російської сторони про викрадення 65,3 мільйонів кубометрів газу протягом перших чотирьох днів 2009 року та обвинувачення в цьому України – спричинили серйозні наслідки. Українська сторона відповіла, що має право використовувати цей газ як технічний, оскільки не існує угоди про постачання та транзит. За українською стороною, розходження становили лише 52,2 мільйони кубометрів газу, які були використані для технічних потреб. Було зазначено, що для нормальної роботи газової мережі щодня потрібно до

23 мільйонів кубометрів «технічного» (паливного) газу, а відсутність угоди про постачання та транзит дає Україні право брати цей паливний газ з європейських транзитних обсягів [18, с. 19-21]. Однак, російська сторона не була згодна з позицією України. Росія знову заблокувала поставку газу в Україну, що призвело до значного скорочення обсягів транспортування природного палива в ЄС. Цього разу відключення газу тривало кілька тижнів, що спричинило масштабні перебої в Україні та інших європейських країнах. ЄС втрутився в суперечку і уклав угоду, яка відновила газові потоки і встановила нову формулу ціноутворення [17, с. 45-47]. Проблема була усунута після того, як Україна погодилася сплачувати вищу ціну за газ. Через українську газотранспортну систему з підземними сховищами газу місткістю 31 млрд. м³ проходять 80% російського газу, який постачається до Європи [18, с. 19-21].

У взаєминах між Україною та Росією газова тема займала центральне місце, вже з 2005 року. Особливо вона стала актуальною через те, що забезпечувала Росії значні фінансові ресурси, а також геополітичний вплив у Європі. Залежність країн ЄС від російських енергоносіїв призвела до того, що Європа була змушена йти на політичні поступки перед Росією. Залежно від того, наскільки ЄС поступається, Росія може використовувати газову тему як засіб тиску та шантажу. Загострення у відносинах між Україною та Росією показують, що газова тема є невичерпною і важливою для енергетичної безпеки країни.

Можна визначити, що до початку повномасштабного вторгнення на територію України, газові конфлікти між Україною та Росією мали кілька глибинних причин і передумов. Однією з головних причин є складні політичні та економічні відносини між двома країнами. Україна намагалася зменшити свою залежність від російського газу, але це є складним завданням через відсутність альтернативних джерел і високу вартість диверсифікації. Росія, з іншого боку, використовує газ як інструмент для здійснення свого впливу на Україну та Європу. Експорт газу є критично важливим джерелом доходу для російської економіки, і вона використовує його як важіль впливу у переговорах з Україною та Європою. Газові суперечки між Україною та Росією мають далекосяжні наслідки, що впливають не лише на енергетичну безпеку нашої країни, але й на стабільність Європи та світового енергетичного ринку. Перебої

з постачанням газу викрили вразливість української газотранспортної системи і поставили під сумнів надійність поставок російського газу.

Один з факторів, які спричиняють газові конфлікти між Україною та Росією — це недостатня прозорість та відсутність довіри в їхніх енергетичних відносинах. Обидві країни звинувачують одна одну у використанні газу з транзитних трубопроводів, а також ведуть суперечки щодо цін та умов газових контрактів. Брак прозорості та відсутність довіри ускладнюють процес вирішення суперечок між країнами та налагодження стабільних енергетичних відносин. Це створює основу для непорозумінь, загострення конфліктів і підривання співпраці у газовій сфері. Довіра та прозорість є важливими складовими будь-якого стабільного партнерства в енергетичній галузі, і досягнення цих принципів між Україною та Росією було ключовим для забезпечення спокою, безпеки та ефективного функціонування газового ринку у регіоні [18, с. 4-10] .

У питаннях транзиту газу до Європи Росія була майже повністю залежна від України. Побудовані трубопроводи базувались на припущенні, що обидві країни продовжуватимуть співпрацювати відповідно до колишніх радянських устоїв, коли кожна країна член союзу відповідала за якусь конкретну галузь. Це змусило Росію вжити заходів, що до диверсифікації свого енергетичного експорту, зокрема, за допомогою проекту газопроводу «Північний потік-2», який мав на меті забезпечити постачання газу з Росії до Німеччини через Балтійське море, тобто в обхід України. Його будівництво розпочалося в 2010 році, а в 2021 році було завершено. Завдяки транзиту газу через свою територію Україна отримувала значні доходи в державний бюджет — у 2020 році це становило 2 % її ВВП [19]. Багато європейських країн, включаючи Україну, висловили занепокоєння щодо можливого впливу проекту на енергетичну безпеку Європи та доходи України від транзиту. Ще одним фактором занепокоєння була присутність російських військ на території окупованої частини Донбасу та АР Крим, існувала думка, що транзит газу через територію України давав «гарантію безпеки» що до можливого повномасштабного вторгнення. Згідно з висновками безпекового аналітика Олексія Мельника, труба, якою проходить російський газ через територію України, є фактором стримування російської агресії,

що сприяє стабільності в регіоні. Однак, він також зауважує, що це не єдиний фактор і немає прямого зв'язку між припиненням транзиту і початком масштабної російської агресії [19].

Президент Джо Байден повідомив про рішення його адміністрації щодо скасування санкцій проти газопроводу «Північний потік-2». Причиною цього рішення стала наближена завершення будівництва проєкту, а також необхідність підтримувати стосунки з європейськими союзниками. Президент підкреслив, що не має права диктувати Німеччині свої умови щодо газопроводу. Він вважає, що введення санкцій зараз може негативно позначитися на американо-європейських відносинах. Втім, він додав, що він сам був проти будівництва цього проєкту з самого початку [20].

Аналізуючи виступ президента США, можемо з впевненістю сказати, що енергетичне питання має вплив не лише на українсько-російські відносини, а й на геополітику регіону в цілому. Експорт енергоносіїв з Росії використовувався для політичного впливу та контролю, особливо у Східній та Центральній Європі. Як показав випадок з Україною, Росія використовувала постачання енергоносіїв як важіль для примусу країн до згоди з її політичним порядком денним, за такою ж схемою «газова залежність» починає поширюватися і на інші країни, та змушує їх робити поступки аби «не сваритися» з сусідами.

Конфлікт, що триває між Україною та Росією на Донбасі, також має значний вплив на їхні енергетичні відносини. У регіоні розташовано багато вугільних шахт та електростанцій, і він був критично важливим джерелом енергії для України. Однак з початку конфлікту в 2014 році Україна була змушена імпортувати більше енергії з інших країн, оскільки багато її енергетичних об'єктів на Донбасі було пошкоджено або зруйновано, або вони все ще знаходяться під окупаційною владою.

Україна намагається зменшити свою залежність від російських енергоносіїв шляхом диверсифікації енергетичного балансу та пошуку альтернативних постачальників. Україна не купує газ у Росії з 2015 року, але продовжує транспортувати російський газ до країн ЄС. Це включає зусилля з розробки власних внутрішніх енергетичних ресурсів, таких як сланцевий газ і відновлювані джерела

енергії. Україна також прагне посилити співпрацю з іншими європейськими країнами у розвитку енергетичної інфраструктури та забезпеченні альтернативними джерелами енергії. Важливу роль у зменшенні енергетичної залежності від Росії відіграв розвиток видобутку газу в Україні. Зараз країна стабільно видобуває 20 мільярдів кубометрів природного газу сама, а також активно розширює площі власного видобутку. Однак тотальна війна Росії в Україні у 2022 році негативно впливає на видобуток газу на окупованих територіях, особливо в Харківській області та найближчих околицях. Лідером з видобутку газу залишається АТ «Укргазвидобування», але минулого року їх видобуток впав на 3% до 13,2 млрд кубометрів. У ПАТ «Укрнафта» також заявили про падіння видобутку газу на 7% до 1 млрд кубометрів, що пов'язано не тільки зі зміною власників і менеджменту, а й зі старінням родовищ і недостатнім фінансуванням. Зокрема, найбільше впав видобуток приватних підприємств – на 15% до 4,3 млрд кубометрів, що пов'язано з військовими умовами та іншими факторами [21].

Новий транспортний документ став важливим кроком у вирішенні питання транзиту газу через територію України. У 2019 році Україна й Росія уклали новий транзитний договір на 2020–2024 роки. Він передбачав транспортування меншого, ніж раніше, але все ще суттєвого обсягу газу. Це важлива зміна, договір мав на меті поставити крапку в багаторічній історії напруженості та конфліктів між Росією та Україною щодо транзиту [22]. У 1990-х років Росія виявляла інтерес до придбання транспортної системи України. Однак, через незгоду української сторони з продажу її системи, виникали постійні суперечки щодо обсягів транзиту. Згодом РФ почала частково розраховуватись за транзит газу. Цей постійний цикл конфліктів був нарешті припинений через укладення нової угоди. Згідно з умовами контракту, об'єм прокачування газу через територію України зменшиться з 65 млрд кубометрів у 2020 році до 40 млрд кубометрів у наступні чотири роки [22]. Незважаючи на це, Україна має гарантований дохід за мінімальний обсяг прокачування, що є важливим для стабільності економіки країни.

Однак, навіть за умови зменшення поставок до ЄС, Україна не буде мати втрат, оскільки контракт передбачає фіксовану ціну на газ та гарантовані виплати за

мінімальний обсяг прокачування. Безперечно, це зменшує ризики для України, та все ж таки, створює додатковий стимул для розвитку власного енергетичного сектору та пошуку альтернативних джерел енергії. В цілому, контракт є важливим кроком для забезпечення енергетичної незалежності України та зменшення її залежності від Росії.

Незважаючи на ці зусилля, енергетика залишається критичним фактором у відносинах між Україною та Росією. Анексія Криму Росією у 2014 році, за якою відбувся конфлікт на сході України, лише посилила напруженість у відносинах між двома країнами. Це включає в себе суперечки щодо власності та експлуатації енергетичної інфраструктури, такої як трубопроводи та електростанції.

Водночас, зусилля України зменшити свою залежність від поставок російських енергоносіїв також мають вплив на європейський енергетичний ринок. Україна є ключовою транзитною країною для експорту російського газу до Європи, і будь-які перебої в її енергетичній інфраструктурі можуть мати значний вплив на постачання газу до Європи. Це призвело до посилення співпраці між Україною та її європейськими партнерами у розвитку енергетичної інфраструктури та диверсифікації джерел енергії.

Таким чином можемо сформулювати відповідний висновок, відносини між Росією і Україною після 1991 року характеризуються напруженістю і конфліктом. Прозахідна зовнішня політика, яку проводила Україна, була основним джерелом тертя між двома країнами. Анексія Криму і конфлікт на сході України ще більше загострили відносини між двома країнами. Більше того, культурні контрасти між Україною та Росією поглиблюють погіршення їхніх відносин. Українська національна ідентичність була сформована століттями опору російському пануванню, і багато українців презирливо ставляться до Росії. Російська політика щодо України, включно з підтримкою сепаратистських рухів, лише посилила це сприйняття. Погіршення російсько-українських відносин суттєво вплинуло на енергетичну безпеку України, оскільки стало зрозуміло наскільки країна є залежною від джерел енергії з Росії. Це призвело до збільшення обсягу видобутку власних викопних джерел енергії, для того щоб зменшити вплив на країну. Хоча наша країна прагнула зменшити свою залежність від сусідньої країни, проте їх переплетені

енергетичні інтереси продовжують визначати взаємодію. Енергетичний фактор продовжує залишатися вирішальним у сучасних відносинах між Україною та Росією. Наша країна намагалася диверсифікувати свої джерела енергії через основного імпортера Російської Федерації, та через не бажання бути залежними від природного газу, обірвати можливість використовувати природні ресурси як політичну зброю, та не допустити маніпулювання на ринку енергетики.

Беручи до уваги весь бекграунд подій, які відбувалися до 24 лютого 2022 року, ми можемо стверджувати, Україна намагалася залишитися в дружніх відносинах з Росією, про це свідчать проаналізовані закони, договори, стратегії. Незважаючи на це Росія мала інші плани на українські території, та прагнула зміцнити свій вплив на функціонування України в цілому. Вони свідчать про те, що залежність від іншої країни у забезпеченні енергетичних потреб може призвести до втрати контролю, підпорядкованості та вразливості до політичного тиску. Економічна залежність України від Росії щодо постачання природного газу є значною проблемою, яка потребує ретельної уваги та дій для її вирішення. Розвиток альтернативних джерел енергії та посилення співпраці з європейськими партнерами матимуть вирішальне значення для зменшення цієї залежності та сприяння стабільності в регіоні.

РОЗДІЛ 2

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ХАРАКТЕР І ОСНОВНІ ЕТАПИ

2.1. Передумови, причини і характер російсько-української війни

Російсько-українська війна – це складний конфлікт, який сягає своїм корінням у тривалу історію політичної, економічної та соціальної напруженості між двома країнами. Для того, щоб зрозуміти передумови, причини та характер цієї війни, необхідно проаналізувати різні фактори, які сприяли її виникненню.

Одним з ключових факторів, що спричинили конфлікт, стала історична спадщина радянського правління. Після розпаду Радянського Союзу в 1991 році Україна стала незалежною державою, але вона намагалася встановити окрему від Росії ідентичність. Багато українців відчували сильне почуття національної гордості і прагнули відстояти свою незалежність від російського впливу. Водночас багато росіян розглядали Україну як невід'ємну частину своєї історичної та культурної спадщини і обурювалися будь-якими спробами українців вийти зі сфери впливу Росії.

Іншим важливим фактором, що спричинив конфлікт, була економічна конкуренція. Україна є ключовою транзитною країною для експорту російського газу до Європи, і вона вже давно залежить від російських енергоносіїв. Це дало Росії значні важелі впливу на Україну і дозволило їй використовувати постачання енергоносіїв як політичний інструмент для впливу на українську політику. Україна намагалася зменшити свою залежність від російських енергоносіїв, розвиваючи альтернативні джерела енергії та посилюючи співпрацю з європейськими партнерами. Однак цим зусиллям перешкоджали спроби Росії зберегти своє домінування на українському енергетичному ринку.

Соціальні питання також відіграли певну роль у конфлікті. Україна є різноманітною країною зі змішаними етнічними та мовними групами, і напруженість у відносинах між цими групами іноді призводила до насильства. Росія намагалася використати ці розбіжності, підтримуючи проросійські сепаратистські рухи на сході України, що ще більше дестабілізувало ситуацію в країні.

Під час періоду президентства Леоніда Кучми восени 2003 року виник конфлікт навколо коси Тузла. Російська сторона спробувала побудувати греблю, яка сполучає її узбережжя з українською територією без домовленості з Україною. У відповідь на цю спробу, Кучма прибув на місце подій та організував демонстративні оборонні укріплення на косі. Ця ситуація призвела до підвищення бойової готовності підрозділів берегової оборони в Криму, розгорнутих артилерійських угруповань та перекидання кораблів берегової охорони з Одеси до Керчі. Згідно з багатьма дослідниками та аналітиками, цей конфлікт може розглядатися як перша спроба Росії змінити ситуацію на Кримському півострові шляхом підготовки до можливої анексії. Президент України швидко відреагував на цей інцидент, та це дало зрозуміти, що Україна буде відстоювати свої кордони. Та не дало можливості Росії «промацати» свої можливі дії щодо приєднання Криму. Це може бути розглянуто як передумова виникнення війни в Україні [23].

Після розпаду СРСР та утворення незалежних держав призвело до потреби розподілу військових сил, у тому числі і морських, між двома новоутвореними державами, за допомогою домовленостей та укладання їх на законодавчому рівні. Угода передбачала передачу частини Чорноморського флоту Росії до складу Військово-Морських Сил України. Вона визначала процедуру та строки передачі кораблів, устаткування, майна та військового персоналу. Метою цієї угоди було забезпечити формування двох незалежних морських сил на базі колишнього Чорноморського флоту та встановити відносини між Україною та Російською Федерацією у сфері оборони та безпеки [24].

У 1997 році Україна і Росія підписали угоду, яка дозволила Росії зберігати свою Чорноморську флотилію на території Криму до 2017 року. В рамках цієї угоди Росія розмістила свої війська на території Криму. Після подій «Помаранчевої Революції» та приходу до влади президента Віктора Ющенка в Україні з'явилася тенденція поступового віддалення від Росії, що нагадувало їй про те, що продовження перебування Чорноморського флоту після 2017 року не планується. Не було ніяких згадок про дострокове розірвання угоди, але українські політики на різних заходах та

перед різними аудиторіями висловлювали необхідність створення механізму виводу ЧФ з України [25].

Росія була проти цієї ідеї, але водночас здійснювала будівництво бази ЧФ у Новоросійську, куди, мабуть, мали вивести кораблі з Севастополя. Однак згодом стало зрозуміло, що це не було підготовкою до виведення військ з України, а розширенням російської військової інфраструктури.

25 лютого 2010 року відбулася інавгурація Віктора Януковича на посаді президента України. Росія негайно скористалася зміною політичної влади в Києві, щоб активно діяти відповідно до своїх інтересів в Україні. Менше ніж за два місяці після інавгурації Януковича, була підписана угода, яка значно змінила ситуацію в Криму і мала великий вплив на подальшу події. Внаслідок політичних змін у Києві, Росія вирішила активно залучитися до подій в Криму та впливати на ситуацію в регіоні. Це було зроблено шляхом підписання угоди, яка мала важливі наслідки для українських інтересів.

Передумовою військової агресії проти України були «Харківські домовленості». Угода між Україною та Росією, що стосується розташування Чорноморського флоту Росії на території України, була підписана в 2010 року в Харкові президентами Віктором Януковичем та Дмитром Медведєвим. Сутність цієї угоди полягає в тому, що вона визначає взаємну згоду стосовно незалежності та територіальної цілісності кожної країни, а також статус флоту, що базується на території України. Угода також встановлює процедури перебування та руху флоту в українських територіальних водах, а також зобов'язує Росію компенсувати Україні вартість кораблів, суден і плавзасобів. Угода передбачала продовження терміну перебування флоту в Севастополі до 2042 року з можливістю автоматичного продовження на 5 років, якщо ніяка зі сторін не заперечує. Також була встановлена орендна плата в розмірі по 97 мільйонів доларів до 2017 року і 100 мільйонів доларів з 2017 року [25]. Але росіяни її не сплачували, а просто списували з рахунку державного боргу України за поставки енергоносіїв.

Ще у квітні 1996 року віце-прем'єр України Марчук доручив робочій групі з питань ЧФ підготувати розрахунки за кораблі та судна, об'єкти інфраструктури,

землю, воду, повітряний простір, екологічні наслідки та використання радіоефіру. За цими розрахунками, ціна за аренду зовсім не відповідала інтересам України, та це зробило нашу країну ще більш вразливою до майбутнього вторгнення. За його розрахунками вартість оренди становила 2 435,8 млн. дол. США на рік, що було значно більшим ніж у зазначеному договорі [26]. Це дослідження давало підстави для перегляду запропонованої суми оренди, але тодішньому керівництву країни було важливіше отримувати знижку на купівлю газу, а не відстоювання політичних інтересів країни, та намагання зменшити енергетичну залежність від країни сусіда.

Вказані факти свідчать про наміри В. Януковича та його уряду щодо збільшення російського військового присутності в Криму. Згідно з Харківськими угодами, підписаними В. Януковичем від імені України, чисельність російського контингенту військ у Криму була збільшена вдвічі, а співробітники ФСБ отримали дозвіл на легальну роботу на півострові. Згідно з угодою, росіяни мали право мати в Криму до 46 тисяч військовослужбовців і вони не були обмежені в переміщенні по території Кримського півострова. Це дозволило Росії, нарости свій військовий контингент до максимально можливої чисельності на кілька днів перед початком її операції з окупації Криму. У результаті, військові об'єкти та база Чорноморського флоту в АР Крим стали воротами, плацдармом та основним силовим ресурсом для неоголошеної агресії Російської Федерації проти України в лютому 2014 року [27]. Взагалі, треба вважати президентський термін Януковича фазою успішної гібридної впливової діяльності на території України.

Ще однією з передумов було навмисне скорочення кількості військово службовців на території України особливо в період президенства Януковича. Далі дивитися Таблицю 2.1.

Таблиця скорочення Збройних Сил України

Рік	Гранична чисельність ЗСУ	Кількість військовослужбовців ЗСУ	Кількість цивільних працівників ЗСУ	Відсоток зниження чисельності ЗСУ (по відношенню до 1993р.)
1993	455 тисяч осіб в загальному			0%
1998	420 тисяч осіб	320 тисяч осіб	100 тисяч осіб	7.7%
1999	400 тисяч осіб	310 тисяч осіб	90 тисяч осіб	12.1%
2000	400 тисяч осіб	310 тисяч осіб	90 тисяч осіб	12.1%
2001	400 тисяч осіб	310 тисяч осіб	90 тисяч осіб	12.1%
2002	339 750 тисяч осіб	307 500 тисяч осіб	32 250 тисяч осіб	13.2%
2003	390 тисяч осіб	305 тисяч осіб	85 тисяч осіб	14.3%
2004	285 тисяч осіб	210 тисяч осіб	75 тисяч осіб	37.4%
2005	245 тисяч осіб	180 тисяч осіб	65 тисяч осіб	46.1%
2006	221 тисяча осіб	165 тисяч осіб	56 тисяч осіб	51.5%
2007	200 тисяч осіб	152 тисячі осіб	48 тисяч осіб	56%
2008	191 тисяча осіб	148 тисяч осіб	43 тисячі осіб	58.1%
2009	200 тисяч осіб	150 тисяч осіб	50 тисяч осіб	56.%
2010	200 тисяч осіб	159 тисяч осіб	41 тисяча осіб	56.%
2011	192 тисячі осіб	144 тисячі осіб	48 тисячі осіб	58.0%
2012	184 тисячі осіб	139 тисяч осіб	45 тисяч осіб	59.6%

2013	168 201 тисяча осіб	125 482 тисячі осіб	42 719 тисяч осіб	63.0%
2014	157 456 тисяч осіб	119 166 тисяч осіб	38 290 тисяч осіб	65.4%

Примітка: побудовано автором за даними [28-40]

У серпні 2006 року Міністерство оборони України запропонувало проект Закону України «Про чисельність Збройних Сил України на 2007-2011 роки», який передбачав скорочення чисельності військ до 143 тис. осіб, з яких 116 тис. – це військовослужбовці, з метою оптимізації організаційно-штатної структури ЗСУ протягом наступних п'яти років. Проте, ідея не отримала підтримки в Верховній Раді України, і хоча вона не була прийнята, чисельність ЗСУ була скорочена до 200 тис. осіб у порівнянні з 2005 роком. Ця подія ознаменувала початок навмисно зниження боєздатності країни. Був проведений аналіз нормативно-правових документів а саме постанов та законів про «Чисельність Збройних Сил України», було виділено такі данні про чисельність ЗСУ для кожного року. В таблиці № 2.1 наводиться відсоток зниження чисельності ЗСУ, по відношенню до 1993р. – згідно підрахунків на момент 2014 року, коли Росія почала неоголошену війну проти України боєздатність української армії у порівнянні з 1993 року впала на 65,4%. Цей аналіз показав неспроможність української армії дати ефективну відсіч РФ, що в кінцевому результаті призвело до анексії АР Крим, частини Луганської та Донецької областей.

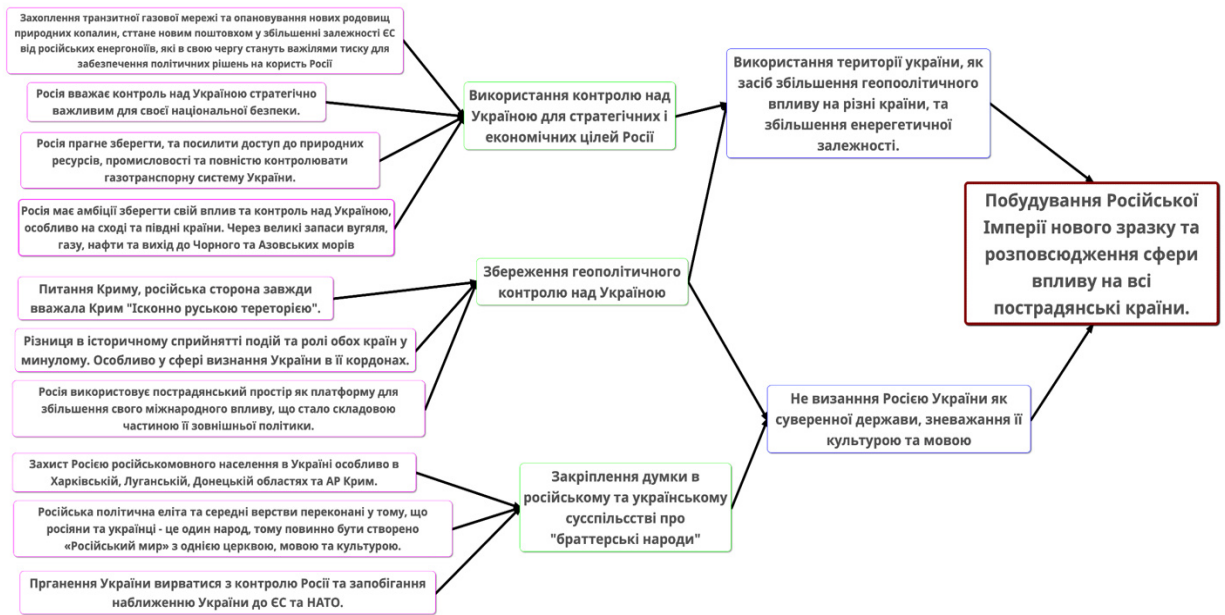
Причина, чому військова агресія на Сході України привела до частини окупації цих регіонів, була вдалою полягає в тому, що в 2010 році РФ почала активно діяти для знищення українського суверенітету, армії та економіки. В програму фінансування армії було внесено положення про зменшення фінансування на 0,7% щороку з 2010 року. А у 2013 році регулярне фінансування української армії складало 1% від ВВП [39]. У цьому ж році загальний військовий призов – скасовано. Це також стало приводом до суттєвого зменшення кількості не тільки кваліфікованих військовослужбовців – як наслідок була зменшена чисельність боєздатності армії України на передодні російської агресії. Також громадяни РФ були призначені на

високі військові посади та отримали українське громадянство з плеча Януковича. РФ знищила військові структури, об'єднаний штаб та систему ПВО, а боєздатні комплекси ПВО були передані на територію АР Крим, що ще більше погіршило здатність України захищати свої кордони та місцеве населення.

Російське втручання на територію України в 2014 році, та яке набуло ще більшого масштабу в 2022 році, викликало багато запитань та обурення у світі. Проте, щоб розуміти причини цього вторгнення, потрібно розглянути різні фактори.

Для пошуку визначальної причини російсько-української війни було використано метод виявлення латентного процесу на основі індукції для розкриття причин російсько-української війни та мотивів з боку Росії для того щоб розпочати вторгнення відповідно до Мал. 2.1. Метод полягає у систематичному аналізі множини фактів та пошуку взаємозв'язків між ними з метою розкриття скритих чи замаскованих процесів. В результаті застосування методу виявлення латентного процесу на основі індукції було встановлено низку ознак, які вказують на причини російсько-української війни та російського вторгнення на територію України. Ці ознаки були систематично аналізовані та класифіковані у відповідні порядки складності, що дозволило зрозуміти глибинні зв'язки між ними.

Отримані ознаки першого, другого та третього порядку дозволяють зробити висновок про головну причину російського вторгнення – побудову Російської Імперії нового зразку та розповсюдження сфери впливу на пострадянські країни. Де Росія використовує контроль над Україною для досягнення своїх стратегічних, економічних та геополітичних цілей.

Мал. 2.1. Аналіз причин російсько-української війни та пошук визначальної причини

Примітка: побудовано за власною розробка автора

Висновок, отриманий з використанням методу аналізу на основі індукції для визначення причин російсько-української війни, полягає у виявленні основного латентного процесу, який є визначальною причиною конфлікту. Цей процес включає побудову Російської Імперії нового зразку та розповсюдження сфери впливу на пострадянські країни.

Аналіз рівнів складності показав, що перший рівень складається з ряду факторів, таких як бажання володіти газотранспортною системою України, стратегічне значення України для Росії, бажання контролювати природні ресурси та інші.

Зараз Москва використовує пострадянський простір як платформу для збільшення свого міжнародного впливу, що стало складовою частиною її зовнішньої політики. Відповідно до цієї політики Росія використовує різні інструменти, щоб зміцнити свою позицію в регіоні, включаючи економічний тиск, дипломатичні дії, інформаційну війну та військову інтервенцію. Це стало складовою частиною зовнішньої політики Росії з часів розпаду СРСР. Москва бачить цей простір як свою сферу впливу, яку слід контролювати і утримувати під своєю владою. Отже,

незалежна Україна ставить основну загрозу для здійснення планів Москви що до відродження російської імперії та збереження її впливу та формування імперії [41].

Україна пов'язує своє відродження зі збереженням національної пам'яті та історії, що призводить до руйнування міфів про давню державність Росії та її природну належність до Європи. Таке ставлення російської еліти та громадян до України, на жаль, повністю протилежне.

Другий рівень відображає наслідки першого рівня, такі як стратегічні та економічні цілі Росії та збереження геополітичного контролю. Другий рівень ознак показав тезу «братські народи» яка офіційно була закріплена у статті президента на сайті кремля. У статті йде мова про те, що українці та росіяни належать до одного народу, а тому саме поняття «українець» не має під собою жодної підстави. Також як і використання та, взагалі, існування української мови. Російська політична еліта та середні верстви переконані у тому, що росіяни та українці – це один народ, тому повинно бути створено «Русский мир» з однією церквою, мовою та культурою. За таким підходом, Україна не повинна бути окремою державою, оскільки є невід'ємною частиною Росії. АР Крим був окупований під гаслом «захистити російськомовне населення Криму від українського режиму», так само «зелені чоловічки» вторглися на Східній частині України – з метою захисту населення [42].

Згідно з дослідженнями історика Тімоті Снайдера, у світлі сучасних подій, однією з найбільших проблем є невірне тлумачення російського аргументу про захист російськомовних українців. Насправді, захист російськомовних українців ніколи не був головною метою Росії. Навпаки, українські російськомовні мали велику свободу висловлювати свої погляди в 2014 році, тоді як у Росії такої можливості не було [43].

Російськомовні жителі України як у 2014 та і в 2022 році відчували свободу при висловлюванні своїх поглядів, однак Росія почала використовувати російську мову як засіб агресії. Москва вважала, що всі, хто спілкується російською, повинні бути лояльними до Росії і підтримувати її політику. Як зазначає історик, саме свобода обміну поглядами на російській мові стала однією з причин, чому Україна стала проблемою для Росії. Росія не мала наміру вторгтися в Україну для захисту російськомовних українців, а натомість планувала вторгнутися з метою обмежити їх.

Російськомовні в Україні вважалися проблемою для Росії, оскільки це підтримувало високий рівень самосвідомості в російськомовному населенні, що могло бути небезпечним для Росії [43]. Російська мова для Росії стала інструментом російської «м'якої сили», яка включає в себе культуру та пропаганду. Таким чином, населення було піддане ідеологічній та психологічній обробці, щоб пізніше здійснити фактичну окупацію. На жаль, російське мислення глибоко проникнуто антиукраїнськими ідеологемами та реваншистськими мотиваціями, що визначають зовнішню політику Росії щодо України. Основна мета цієї політики полягає у повному знищенні України як національної єдності, суб'єкта міжнародного права та геополітичної реальності. Ці антиукраїнські ідеологеми проявляються у спробах впливати на внутрішні справи України, посиленні політичного, економічного та культурного впливу на країну. Росія прагне підірвати суверенітет України, створити підстави для анексії або контролю над територіями, а також знищити національну самосвідомість та ідентичність українського народу. Таким чином, мотивом втручання Росії на територію України є бажання обмежити свободу російськомовних українців і зберегти контроль над ними. Військова агресія була обрана Росією як спосіб досягнення цієї мети, що має серйозні наслідки для українського народу та регіону в цілому.

Третій рівень показує використання території України для збільшення геополітичного впливу та не визнання її суверенітету. Вторгнення в Україну, яке почалося ще у 2014 році, можна описати так «Кремль не визнає незалежності України». Ще у 2005 році Путін назвав «розпад СРСР найбільшою геополітичною трагедією 20 століття». Але він також говорив: «Хто не шкодує про розпад СРСР, той не має серця. А той, хто хоче його відновлення в колишньому вигляді, не має голови». Російська Федерація завжди відносилася до пострадянського простору як до важливої платформи для збільшення свого міжнародного впливу. З середини 1990-х років Олександром Дугініним була сформульована геополітична доктрина Росії, яка містить в собі відверту заяву про те, що суверенітет України є негативним явищем для російської геополітики і може спровокувати військовий конфлікт. За його словами, існування України в нинішніх межах і з нинішнім статусом «суверенної держави» є

еквівалентним наступу на геополітичну безпеку Росії, який може бути порівняний зі вторгненням на її територію.

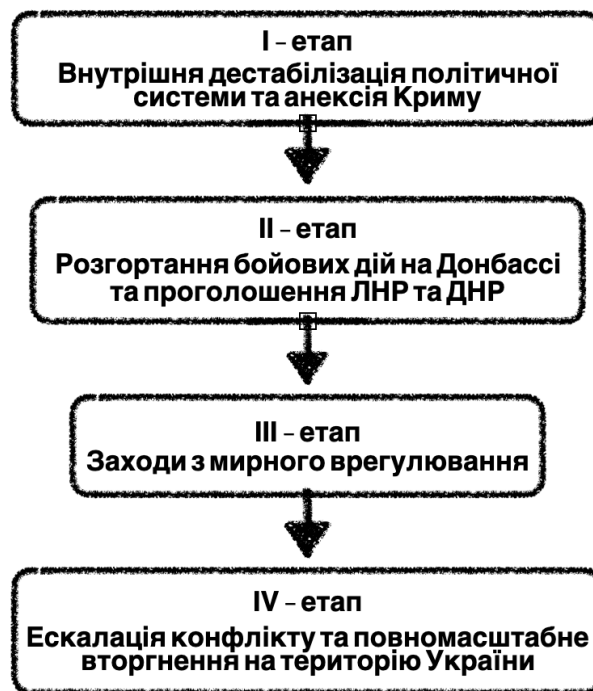
Зазначений аналіз дозволяє висунути припущення, що побудова Російської Імперії нового зразку та розповсюдження сфери впливу на пострадянські країни стали головною причиною російсько-української війни. Цей процес включає контроль над природними ресурсами, геополітичними цілями, вплив на російськомовне населення та бажання зберегти свій вплив над Україною.

Висновок заснований на виявлених ознаках та зв'язках між різними рівнями складності аналізу, і він може служити початковою точкою для подальшого дослідження причин російсько-української війни. Втручання Росії на територію України має глибокі історичні корені, та передумови. Багато росіян вважають, що Україна є частиною їхньої культурної та історичної спадщини, і мають переконання в тому, що Україна повинна бути під впливом Росії. Для російських лідерів ця ідея має велике значення, оскільки вона дозволяє їм зберігати внутрішню підтримку та зміцнювати свою політичну позицію в Росії.

2.2. Основні етапи російсько-української війни

Війна між Росією та Україною є однією з найбільш серйозних кризових ситуацій у сучасній історії Європи. Вона розпочалася в 2014 році, коли Росія анексувала Крим, а потім підтримала повстанців на сході України, що призвело до оголошення Донецької та Луганської областей незалежними республіками, не визнаними жодною країною світу. Війна набула ще ширшого масштабу 24 лютого 2022 року, коли російські війська вторглися на територію нашої держави.

Умовно основні етапи російсько-української війни можна представити у такій схемі (див. Мал. 2.2.):

Мал. 2.2. Основні етапи російсько-української війни

Примітка: побудовано за власною розробка автора

Анексія Криму відповідно до Мал. 2.2. : у березні 2014 року Російська Федерація анексувала Автономну Республіку Крим та Севастополь, що призвело до міжнародного засудження та економічних санкцій проти Росії.

У 2014 році в Україні відбулася революція Гідності, яка призвела до зміни влади та встановлення прозахідної орієнтації країни. Це стало причиною напруження відносин між Україною та Росією. Крім того, Крим був важливим регіоном для Росії з економічної, геополітичної та військової точок зору. Російська Федерація мала намір збільшити свої територіальні води в Чорному морі та зміцнити свій контроль над важливими морськими шляхами.

З початку 2014 року Росія проводила активну дезінформаційну кампанію щодо подій в Україні, стверджуючи, що націоналісти та фашисти прийшли до влади, що загрожує безпеці російськомовного населення в Криму та на сході України. У січні 2014 року було розроблено план дій від Москви з метою дестабілізації України та включення 12 областей та міста Києва до складу РФ. Документ отримав назву «Про кризу на Україні» [44]. На початку лютого того ж року в АП РФ В. Путіна було створено ще один план втручання Росії у внутрішні справи України з метою

приєднання південно-східних областей до РФ. Цей план відомий як Аналітична записка [45]. Обидва документи свідчать про намір Росії втручатись у справи сусідньої держави та реалізувати свої амбіції щодо української території.

Операція по захопленню півострова розпочалася 20 лютого 2014 р, про це свідчить медаль «За повернення Криму до складу РФ» на якій датована саме ця дата. 23 лютого в Севастополі відбувся мітинг, де було прийняте рішення щодо призначення громадянина Росії Олександра Чалого міським головою. 25 лютого відбулися акції сепаратистів перед Кримським парламентом, які були зустрінуті протестами від проукраїнських сил. За лічені години 27 лютого спецназ, без жодних розпізнавальних знаків, захопив будівлю уряду Криму та вивісив там російську триколонну ганчірку. 16 березня 2014 року відбувся контроверсійний референдум щодо статусу Криму, який суперечив законодавству України. Незважаючи на скасування рішення кримського парламенту та невизнання його конституційним судом України. Окупанти та колаборанти-сепаратисти, які раніше захопили Верховну Раду Криму, все ж таки прийняли «Декларацію про незалежність АР Крим і Севастополя» та провели незаконний «референдум» щодо статусу півострова. Протести кримськотатарського народу, присутність російських військовослужбовців та фальсифікації ставили під сумнів офіційні результати, заявлені організаторами. Пізніше резидент Путін визнав незалежну Республіку Крим та підписав договір про її приєднання до Російської Федерації.

Ці дії були розцінені, як повне нехтування територіальної цілісності незалежної держави, незаконне анексування територій, та ведення військових дій на території іншої держави. Проте, з української сторони не було прийнято жодних дій, що до звільнення території своєї держави, окрім Декларації «Про боротьбу за звільнення України» [46]. Керівництво країни наказало українським військам не атакувати ворога й не опиратися, відкинувши пропозиції про контрудар та вчинивши злочин перед українським народом, яка може бути справедливо розцінена як державна зрада. Ще більшим актом нехтування збереження цілісності українських кордонів та захисту громадян України які проживають на території Криму – це подія підписання указу про виведення українських військ з Севастополя та Криму. Цей наказ офіційно

поставив крапку у намаганні повернути втрачені території та закріпив етап приєднання Криму до території Росії. Як аналізувалося раніше, через угоду про перебування російського флоту на території Криму і розташування збройних підрозділів, було значно ускладнене проведення будь-яких військових заходів для повернення Криму під контроль України. Це обмеження значно ускладнило можливості української сторони здійснити військову реакцію на окупацію.

Українська сторона очікувала на підтримку західних партнерів, та вона її отримала, проте не в тому вигляді як очікувалося. Варто відзначити, що реакція західних партнерів була різною, залежно від конкретних країн і їхніх інтересів. Однак загальна тенденція полягала в засудженні анексії Криму і впровадженні санкцій з метою впливу на Росію. Переважна реакція західних партнерів на окупацію Криму відображала «стан глибокої стурбованості та переймання ситуацією». Вони висловлювали серйозні занепокоєння щодо порушення міжнародного права, суверенітету та територіальної цілісності України. Західні партнери бачили окупацію Криму як серйозне порушення міжнародних норм і принципів, зокрема принципу невторчання у внутрішні справи і територіальної цілісності держав. Вони висловлювали підтримку Україні та засуджували дії Росії, закликаючи до повернення Криму під контроль України. Така реакція була виражена через дипломатичні заяви, консультації та зустрічі між керівниками країн. Західні лідери також співпрацювали в рамках міжнародних організацій, зокрема ООН та Європейського Союзу, для координації своїх дій щодо відповіді на окупацію Криму [47].

Відповідно до Мал. 2.2 другий етап – це розгортання бойових дій на Донбасі: після анексії Криму бойовики з російською підтримкою почали захоплювати території в Донецькій та Луганській областях України, де пізніше було проголошено Донецьку та Луганську Народні Республіки.

Події, які відбулися у Криму, послужили стимулом для поширення сепаратистських рухів в інших регіонах України. Росія, окупувавши Крим, продемонструвала свої наміри відторгнути від України південно-східні області. Ця агресія мала на меті ліквідацію незалежності України. Це стало очевидним з агресивної інформаційної кампанії, яку російська преса і телебачення розпочали після

окупації Криму. За допомогою масових дезінформаційних заходів, Росія поширила неправдиву історію про так звані «перевороти», «київську хунту», та про «порятунок російськомовних співвітчизників від бандерівців». Ці дії були спрямовані на маніпулювання громадською думкою, легітимізацію власної агресії та виправдання втручання в суверенність України.

У березні 2014 року в містах Донецьк, Луганськ, Харків, Дніпропетровськ, Запоріжжі, Миколаїв, Херсон та Одеса відбулися проросійські виступи, під час яких учасники намагались підняти російські прапори та висловлювали підтримку Росії та президенту Путіну. У цих акціях активну роль відіграли громадяни РФ, а протестувальники отримали підтримку від Партії регіонів та Комуністичної партії України. Проте, на мітинги також відповіли прихильники української ідеї, що призвело до конфліктів. На жаль, міліція була бездіяльною у багатьох випадках. Ці події тривали до кінця місяця, але українській стороні вдалося уникнути приводу для прямого вторгнення Росії на Донбас своїми діями.

У квітні 2014 року почалися російські навчання біля кордону з Україною які виявились не просто рутинними військовими навчаннями, а справжньою підставою для стягнення великого контингенту військ та військової техніки. Особлива увага була приділена десантно-штурмовим підрозділам, а також бронетранспортерам, артилерійським системам, пусковим установкам та бойовій авіації. Протягом цього періоду український повітряний простір був систематично порушуваний безпілотниками та бойовими літаками, які належали російським військовим формуванням. Це було однією з тактик, якою Росія здійснювала воєнний пресинг та нав'язувала свою владу на території України.

Ситуація загострилася в квітні, коли були перші спроби проголосити Народні Республіки в Донецьку, Харкові, Луганську та Запоріжжі. Українські правоохоронні органи придушили ці спроби в інших містах. Внаслідок цього на Донбасі з'явилися збройні загони на боці сепаратистів, очолювані громадянами Росії, які стали керівниками таких утворень, як Донецька Народна Республіка ДНР, яка була проголошена 7 квітня 2014 року, та Луганська Народна Республіка ЛНР – 27 квітня 2014 року.

У квітні 2014 року український уряд розпочав антитерористичну операцію (АТО) у відповідь на ескалацію насильства на сході країни [48]. Ситуація швидко переросла в насильницький конфлікт, і українські збройні сили були введені в Донецьк і Луганськ. Українські офіційні представники звинуватили російських військовослужбовців у причетності до конфлікту, хоча російська сторона намагалася заперечувати свою причетність до війни та відмовлятися визнавати факт свого втручання.

Українська армія активно протистояла російським військам, але зазнавала значних втрат. Були проведені бойові операції та контрнаступи, спрямовані на повернення контролю над територіями, але російська агресія та їх підтримка бойовиків ускладнювали ситуацію. Збройним Силам України довелось проводити бойові дії на Донбасі у важких умовах проти іррегулярних збройних формувань, які отримували підтримку з Росії. Ворог використовував партизанську тактику та маскувався серед мирного населення. За період кінця травня до кінця серпня українські військові успішно провели більш ніж сорок операцій, звільнивши значну частину окупованих територій на Сході країни. Що створило передумови для стабілізування лінії зіткнення, ці дії дали змогу місцевому населенню, звільненої частини Донбасу, жити нормальним життям.

В другій половині січня — лютому 2015 року відбулися важливі бойові події, включаючи плани бойовиків на наступ у різних напрямках. Особливу увагу приділено обороні Донецького аеропорту, який українські захисники тримали понад 240 днів, та боями під Дебальцевим, що тривали до середини лютого 2015 року. Після відступу зі своїх попередніх позицій, Збройні Сили України змогли закріпитися на нових рубежах оборони, завдавши значних втрат противнику і зупинивши його подальші наступальні дії.

26 серпня була перша спроба зупинити військові дії, скласти зброю, та звести все до мирних переговорів. Ця спроба не увінчалась успіхом, 29 серпня 2014 року під час боїв у районі Іловайська, російська сторона запропонувала українським військовим скласти зброю та здатися, але ця пропозиція спочатку була відхилена, але згодом була укладено нова домовленість про зелений коридор. Вихід українських

військових з цієї зони був трагічним, українські війська були оточені, і Росія порушила угоди, розстрілюючи їх при спробі вийти з оточення. Ця трагедія призвела до значних втрат для України загинули 366 українських військових, 429 – отримали поранення, а 300 – потрапили в полон. Ще 24 військових ЗСУ пропали без вісті [49].

Трагедія під Іловайськом була невимовним шоком для України та світу. Російська сторона обманом вела перемовини з українськими військовими та, порушуючи домовленості, розстрілювала їх під час виходу з оточення. Це був жорстокий приклад того, як Росія веде війну на сході України. Але Іловайський котел також показав, що Україна здатна боротися за свою незалежність та територіальну цілісність. Незважаючи на втрати та обставини, частина українських військ зуміла вийти з оточення та відбити частину території. Це було велике випробування для Збройних Сил України, але вони довели свою готовність захищати свою країну. Проте, ця трагедія також показала світові спільноті, що Росія є державою, яка не дотримується міжнародних домовленостей та порушує права та свободи інших націй. «Іловайський котел» став одним з численних прикладів російської агресії, яка не має місця в сучасному світі [49].

17 липня 2014 року під час гібридної війни на сході України, сталася трагедія, яка вразила світову спільноту. Поблизу міста Торез в Донецькій області було збито пасажирський літак «Боїнг-777» авіакомпанії «Малайзійські авіалінії». Цей інцидент став переломним моментом у міжнародній підтримці України. Загинули всі 298 осіб, які перебували на борту літака. 13 жовтня 2015 року були опубліковані результати розслідування, в яких говорилося, що літак був збитий ракетою класу «земля–повітря», випущеної із ЗРК «Бук». Ці висновки підтверджували відповідальність Росії за цей міжнародний злочин. Світова спільнота засудила Росію, проте остання не бере на себе відповідальності за цей міжнародний злочин, навіть припинила переговори з Австралією та Нідерландами у цьому питанні. Таке ставлення російської сторони ускладнює вирішення цього міжнародного конфлікту та загрожує безпеці не тільки України, але й інших країн, які можуть стати жертвами подібних агресивних дій, було заявлено у Службі Безпеки України [50].

Відповідно до Мал. 2.2 третій етап – заходи з мирного врегулювання: Україна та Росія домовилися про припинення вогню на Донбасі, а також підписали Мінські угоди про мирний процес. Однак, ці угоди не були повністю виконані та конфлікт продовжувався. Заходи з мирного врегулювання конфлікту на Донбасі викликали надії на зменшення насильства та приведення до стабільності в регіоні. Україна та Росія уклали домовленості про припинення вогню та підписали Мінські угоди, що передбачали мирний процес.

Мінські угоди складаються з двох документів: «Мінський протокол», підписаний у вересні 2014 року, і «Комплекс заходів щодо врегулювання конфлікту на Донбасі», який був затверджений у лютому 2015 року.

Перша Мінська угода, підписана 5 вересня 2014 року, встановлювала припинення вогню, відведення важкого озброєння, створення зони безпеки, розгортання моніторингової місії ОБСЄ, виведення незаконних збройних формувань та звільнення полонених. Домовленості також передбачали децентралізацію влади в Україні та проведення позачергових місцевих виборів на Донбасі. Угоду підписали учасники Тристоронньої контактної групи та керівники так званих «ЛДНР» [51].

Друга Мінська угода, яка була затверджена на саміті «нормандської четвірки» у лютому 2015 року, містила 13 пунктів з комплексом заходів. Ці заходи включали припинення вогню, відведення озброєння, моніторинг ОБСЄ, прийняття законів про особливий статус Донбасу, обмін заручниками, гуманітарну допомогу, контроль кордону, виведення іноземних військ, реформу Конституції та проведення місцевих виборів. Цей документ був підписаний учасниками Тристоронньої контактної групи та представниками так званих «ЛДНР» [52].

Аналізуючи ці документи можна дійти до висновку, що угода містила дві основні складові: перший пункт передбачав припинення вогню та введення режиму тиші, а другий – політичні реформи. На жаль, Мінські домовленості не принесли бажаних результатів, війна на сході України продовжується до сьогоднішнього дня. Однією з причин, чому домовленості були неможливими до виконання, є те, що російська сторона не виконала свої зобов'язання щодо припинення вогню та відведення важкої зброї. Та друга причина – це те, що угоди містять численні

неоднозначності та незрозумілі положення, які допускають різні тлумачення. Це створює простір для спростування та розбіжностей в інтерпретації, що ускладнює їхнє виконання.

Відповідно до Мал. 2.2 четвертий етап – ескалація конфлікту та повномасштабне вторгнення: У 2022 році почалася нова фаза війни Росії проти України, що була цинічно названа як «спеціальна військова операція». Цей акт агресії підриває безпеку не тільки в Україні, а й в Європі. Війна має негативний вплив на світову економіку, енергетичну та продовольчу безпеку, спричинила найбільшу хвилю міграції в Європі з часів Другої світової війни. Дії Росії суперечать нормам міжнародного права та засадам світового порядку, які були встановлені після Другої світової війни.

Ця війна стала каталізатором для кардинальних змін у безпековій політиці ЄС, НАТО та провідних західних держав. Спочатку, багато країн не реагували на загрозу, проте з часом усвідомили, що путінський режим представляє небезпеку для всього демократичного світу. Навіть Швеція та Фінляндія, які історично були нейтральними, подали заявки на вступ до НАТО. На Мадридському саміті НАТО було прийняте історичне рішення щодо їх приєднання до Альянсу за прискореною процедурою [53].

Таким чином можемо сформувавши відповідний висновок, характер російсько-української війни є складним і змінним, включаючи різні етапи від дипломатичних переговорів до військових операцій. Конфлікт на сході України характеризувався постійними зіткненнями між українськими силами безпеки та збройними формуваннями, які отримували підтримку з боку Росії. Втручання Росії на територію України має глибокі історичні корені, пов'язані з культурною та історичною спадщиною, що підкріплюється переконанням в необхідності збереження впливу Росії над Україною.

Головна причина російсько-української війни, виявлена за допомогою методу аналізу на основі індукції, полягає в прагненні російського керівництва відновити геополітичний вплив на пострадянському просторі шляхом будівництва Російської імперії нового зразка. Це прагнення є важливим для російських лідерів, оскільки воно дозволяє зберігати внутрішню підтримку та зміцнювати політичну позицію в Росії.

Російсько-українську війну можна розглядати як сукупність чотирьох основних етапів. Кожен етап характеризується певними подіями, змінами військово-політичної ситуації та стратегією втручання сторін конфлікту. Детальний аналіз цих етапів може допомогти краще зрозуміти динаміку конфлікту та його вплив на обидві сторони.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ І БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

3.1. Енергетична безпека України під час гібридної війни

Енергетична безпека України є надзвичайно важливою проблемою в умовах гібридної війни, яка впливає на всі сфери життя країни. Гібридна війна характеризується використанням широкого спектру методів, таких як кібератаки, дезінформація, економічний тиск, саботаж і терористичні акти. Енергетичний сектор є однією з ключових сфер, яку вороги можуть використовувати для здійснення тиску та дестабілізації країни. Енергетична безпека України стала надзвичайно важливою під час гібридної війни, яка розпочалася у 2014 року. Конфлікт спричинив численні виклики та загрози енергетичній інфраструктурі та забезпеченню енергетичних потреб країни [54].

Однією з ключових проблем стала залежність від імпорту енергоресурсів, зокрема природного газу. Україна, як було проаналізовано раніше, мала значну залежність від поставок газу з Росії, та через транзит російського газу через територію нашої держави, яка використовувала енергію як політичний інструмент для тиску на політику України. Ця залежність створювала ризики для енергетичної стабільності та економічної безпеки, оскільки перебої у постачанні газу та зростання цін, давали змогу негативно вплинути на функціонування промисловості та бути загрозою для населення. Росія також використовувала енергетичну сферу як «енергетичну зброю» для досягнення своїх політичних цілей у світі. Ця стратегія включала утримання залежності економіки України від російських енергетичних ресурсів, впровадження неефективного механізму управління в українській енергетиці та вплив на критичну інфраструктуру енергетики.

Ще однією проблемою стабільного забезпечення енергетичної безпеки України стало окупація АР Криму та частини Луганської та Донецьких областей. Цей конфлікт призвів до втрати значних енергетичних ресурсів, які залишилися на

територіях, що перебувають під контролем окупаційної влади. Один з найважливіших аспектів цієї проблеми – велика кількість шахт, газових родовищ, окупація ТЕЦ та розподільної енергетичної сітки, які перебувають поза контролем української влади.

Шахти на цих територіях Донбасу виробляли значну кількість вугілля, що мало важливе значення для енергетичного сектору України. Контроль над цими шахтами дозволяє забезпечувати внутрішнє використання вугілля та експорт. Окупація привела до втрати цього контролю, що суттєво позначилося на енергетичній безпеці країни. Окупація Донбасу – до втрати Україною контролю над ключовими вуглевидобувними підприємствами та шахтами. Це призвело до зменшення видобутку вугілля та обмежених поставок на внутрішній ринок, що підвищило попит та, відповідно, ціну на вугілля.

Одним з найбільших наслідків анексії Криму була втрата чорноморських родовищ газу, що мало негативний вплив на стан енергетичного сектору країни. Україна була позбавлена доступу до газових родовищ, розташованих на шельфі Чорного моря в районі Криму. Ці родовища містили значні запаси природного газу та нафти, зокрема в Прикерченській зоні та на континентальному схилі. Враховуючи ці запаси, оцінені на мільярди кубометрів газу та мільйони тон нафти, Україна мала потенціал для розвитку власного енергетичного сектору. На жаль, до початку конфлікту Україна розробила лише невелику частину цих родовищ, що становило всього 4% від загальної потужності [55]. Планувалося збільшення видобутку газу з цих родовищ з метою зниження залежності від імпорту з Росії. Однак, анексія Криму та втрата контролю над родовищами спричинили значні перешкоди для розвитку внутрішнього видобутку енергетичних ресурсів. Обсяги видобутого газу з цих родовищ були настільки значними, що, теоретично, вистачило би, щоб задовольнити річні потреби у газі всіх промислових компаній в Україні [56].

Повна втрата контролю над газовими родовищами суттєво позначилася на енергетичному секторі України. Країні довелося активно пошукати альтернативні джерела постачання газу, зокрема шляхом обхідних шляхів у російських постачальників, а також збільшувати обсяги імпорту, щоб компенсувати втрачені ресурси. Це стало великим викликом, особливо в умовах гібридної війни, де

забезпечення енергетичної безпеки є одним з найважливіших елементів національної стійкості.

Україна здійснила вражаючий прорив у зниженні своєї залежності від російських енергоресурсів, завдяки ефективним заходам щодо збільшення видобутку власного газу. Цей стратегічний курс призвів до практично повного задоволення внутрішніх потреб країни в цьому цінному ресурсі.

За даними Оператора ГТС України приблизно на рік для стабільного функціонування енергетичної системи потрібно приблизно 30 млрд кубів газу. Фактичне споживання газу в Україні скоротилось майже на 7% у 2021 році [57]. Не зважаючи на військові дії було видобувано у 2021 році 19,7 млрд газу, а у 2022 році 18,5 млрд газу [58]. Ці кроки свідчать про велику самостійність та відповідальність України в розвитку власного газового сектору та забезпеченні енергетичних потреб країни. Україна продовжує шукати нові можливості для розвитку енергетики та забезпечення енергетичної незалежності.

Кібератаки на критичну інфраструктуру України стали однією з ключових складових російської гібридної війни. Росія використовує ці атаки для досягнення своїх політичних цілей, зламуючи системи керування енергетичним сектором України. Ці атаки мають на меті послабити енергетичну безпеку країни, змусити Україну стати залежною від російських постачальників та створити хаос у функціонуванні енергетичної системи.

Приголомшливий успіх цих кібератак полягає в їхній здатності спричиняти серйозні наслідки для України. Російські хакери вдаються до різноманітних методів, включаючи введення шкідливих програм, перешкоджання роботі мереж та зниження ефективності енергетичних систем. Вони атакують критичні об'єкти, такі як електростанції, підстанції, газопроводи та інші важливі компоненти енергетичної інфраструктури.

Вже вночі 23 грудня 2015 року, російські хакери успішно здійснили атаку на внутрішню мережу енергетичної компанії «Прикарпаття обленерго». Цей незвичайно високотехнологічний напад призвів до вимкнення близько 30 підстанцій, що призвело до тимчасового припинення електропостачання для близько 230 тисяч мешканців.

Злочинці зуміли отримати доступ до корпоративної мережі шляхом зараження комп'ютера одного з працівників вірусом «BlackEnergy». Незабаром після цього, 18 грудня 2016 року, на підстанції «Північна» в Києві відбулася подібна кібератака, яка відключила від електромережі багато районів міста та його околиць. Це ще раз підкреслило вразливість енергетичної системи України та необхідність розробки та впровадження міцних кіберзахисних заходів. Втім, це було лише початком глибоко спланованої кіберспіралі, яка стала новим викликом для енергетичної безпеки [59].

Варто відзначити, що Україна відреагувала на ці кібератаки рішуче. Шляхом впровадження кібербезпекових заходів, посилення мережевої інфраструктури та співпраці з міжнародними партнерами, Україна зуміла відновити роботу електроенергетичних систем та запобігти подібним атакам у майбутньому.

Події 2014-2021 року, дали значних поштовх для України переглянути свою політику, що до забезпечення енергетичної безпеки. Україна звернула свою увагу на диверсифікацію джерел енергії та розвиток внутрішнього виробництва енергетичних ресурсів. Пріоритетом стало розширення використання відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна та вітрова енергія. Крім того, Україна активно співпрацює з міжнародними партнерами з метою забезпечення стабільності та енергетичної незалежності.

Ураховуючи непередбачувану ситуацію, спричинену анексією Криму, Україна стикалася з викликами, пов'язаними з втратою контролю над вугільними шахтами на непідконтрольних територіях та перериванням поставок вугілля. Однак завдяки функціонуванню ядерних електростанцій, які забезпечували стійке виробництво електроенергії, українське населення та промислові об'єкти змогли уникнути серйозних проблем, пов'язаних з енергетичною нестабільністю. Ядерна промисловість України, зокрема робота ядерних електростанцій, грає важливу роль у забезпеченні енергетичної безпеки країни. Вона дозволяє забезпечувати стабільні та незалежні поставки електроенергії, зменшувати залежність від імпорту вугілля та газу, а також знижувати викиди парникових газів і вплив на зміну клімату.

З урахуванням важливості енергетичної безпеки України, виникає необхідність у перегляді стратегій споживання та виробництва енергії. Європейський Зелений

Курс «Green Deal» виступає як нова стратегія Європейського Союзу, яка пропонує шляхи трансформації енергетичного сектору з метою забезпечення сталого розвитку та збереження природних ресурсів [60].

Україна, як активний учасник геополітичних процесів, визнає важливість Європейського Зеленого Курсу та публічно висловлює готовність до його реалізації. Країна визначає свої стратегічні цілі у напрямку сталого розвитку, модернізації та зростання економіки, де основним принципом є збереження природного середовища. Досягнення економічного процвітання не повинно здійснюватися за рахунок екологічних компромісів, а має супроводжуватися заходами з охорони та відновлення довкілля. Одним з переліку зелених видів енергії віднесли – атомну енергетику.

Атомна енергетика виявляється привабливим варіантом для України в контексті розвитку сталої та безпечної енергетичної системи. Запуск нових ядерних реакторів та модернізація існуючих станцій створюють можливості для забезпечення енергетичних потреб країни та зниження викидів шкідливих речовин у атмосферу. Розвиток атомної енергетики в Україні в період війни з Росією є важливим стратегічним кроком у забезпеченні енергетичної незалежності та сталого розвитку країни. Це дозволить забезпечити стабільне енергопостачання, зменшити ризик залежності від імпорту та підвищити енергетичну безпеку України [61].

3.2. Енергетична безпека України в умовах повномасштабної війни

Розробка ядерної зброї представляє найбільш небезпечну і смертоносну форму озброєння, що була створена людиною. Використання ядерної зброї може мати негайні та катастрофічні наслідки, приводячи до масштабних людських жертв та значної матеріальної шкоди. Одним з найбільших ризиків використання ядерної зброї є його здатність спричинити ланцюжкову реакцію та поширення радіоактивного забруднення на великі відстані. Це може призвести до виникнення радіаційних захворювань, збільшення кількості випадків онкологічних захворювань та навіть до екологічної катастрофи. Постійна загроза використання ядерної зброї з боку Росії

підриває стабільність в регіоні та викликає паніку не лише серед українського населення, але й у всьому світі. Ядерний шантаж, якщо йому вдасться, призведе до катастрофічних наслідків, які торкнуться всього міжнародного співтовариства. Якщо ядерна зброя стане доступною інструментом, країни зможуть вимушувати інші країни до певних дій, що негативно впливає на зовнішню політику та примушує неядерні держави поступатися. У випадку успішного ядерного шантажу, ми можемо очікувати зростання числа ядерних шантажів не лише з боку Росії, але й інших держав, що створює ризик виникнення ядерних конфліктів [62].

Російська Федерація знову демонструє свою зловісну поведінку та створює загрозу світовій безпеці через ядерний тероризм. На жаль, це стосується найбільшої атомної електростанції в Європі – Запорізької АЕС, яка до сих пір перебуває під окупацією. Постійні випадки блекаутів на ЗАЕС створюють серйозну радіаційну загрозу для всього світу. Ситуація, коли бойові дії наблизились до Запорізької АЕС на початку березня, є безпрецедентною в новітній історії, оскільки це перший раз, коли війна настільки наблизилась до такого великого ядерного об'єкта. Після того, як російські війська захопили електростанцію в середині березня і дозволили українському персоналу продовжити роботу, ситуація залишається напруженою. Варто зазначити, що лише один енергоблок працює на Запорізькій АЕС, яка знаходиться під контролем російських окупантів, тоді як інші енергоблоки перебувають на технічному обслуговуванні або у режимі «холодного відключення». Крім того, були зафіксовані випадки обстрілів ЗАЕС та завдані пошкодження об'єктам станції, а також розміщення російської військової техніки на її території, зокрема у машинних залах енергоблоків [63]. Російська окупація та можливість маніпулювання ядерними матеріалами та обладнанням станції створюють потенційну загрозу ядерного тероризму.

Україна веде постійні переговори з міжнародними партнерами щодо безпеки ЗАЕС та захисту ядерних матеріалів. Однак, присутність російських окупантів на території станції, обстріли та пошкодження об'єктів, а також розміщення військової техніки створюють серйозні перешкоди для ефективного забезпечення безпеки на станції. Ядерний тероризм є особливо небезпечним для України через наявність

великої кількості ядерних об'єктів на її території, включаючи інші атомні електростанції та зберігання ядерних матеріалів. Наявність конфлікту та загроза ядерного тероризму з боку Росії створює необхідність для України вдосконалювати свої системи безпеки, співпрацювати з міжнародними організаціями та партнерами для мінімізації ризиків та забезпечення стійкості ядерного сектора.

Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) підкреслило, що їхні інспектори, які відвідали Запорізьку АЕС у вересні, свідчили про пошкодження, спричинені артилерійськими обстрілами біля реакторних корпусів, включаючи сховище радіоактивних відходів, яке перебуває під загрозою руйнування [64]. Російська сторона відкидає звинувачення і твердить, що обстріли нібито здійснюють українські війська. Втім, відмовлення від пропозиції створити демілітаризовану зону навколо ЗАЕС свідчить про небажання Росії приймати конструктивні кроки для забезпечення безпеки об'єкта.

Запорізька АЕС до окупації виробляла значну частку електроенергії – 20% від загального річного виробництва, а також половину виробництва на українських атомних станціях. Окупація станції створює серйозні проблеми для енергетичного сектору України та може мати значний вплив на енергетичну безпеку країни. Запорізька АЕС має велике значення для економіки та життєдіяльності країни, і втрата контролю над нею ставить під загрозу стабільність енергопостачання та безпеку населення.

Окупація Запорізької АЕС є серйозним порушенням міжнародного права та норм ядерної безпеки. Міжнародна спільнота повинна вжити ефективних заходів для захисту і відновлення контролю над електростанцією, а також забезпечення безпеки ядерних об'єктів. Запорізька АЕС має бути звільнена від окупантів, а міжнародне співробітництво має бути підтримане для запобігання подібним загрозам у майбутньому. Захист безпеки ядерних об'єктів і запобігання їх потенційному використанню військовими силами повинні бути пріоритетними завданнями міжнародної спільноти [64].

Агресивні дії Росії проти України суттєво позначилися на стані енергетичної безпеки країни, призводячи до серйозних наслідків для її енергетичної системи. З

початку жовтня 2022 року Росія здійснила низку ракетних обстрілів на критичну інфраструктуру України, спрямовану на електропідстанції, гідроенергетичні об'єкти та теплові станції. Протягом лише одного дня було пошкоджено до 30% енергетичної інфраструктури країни. Ці напади мали на меті припинити електропостачання та водопостачання, оскільки електропідстанції, гідроенергетичні об'єкти та теплові генератори постраждали. В результаті, по всій території країни сталися аварійні вимкнення електропостачання. А найбільш масштабний обстріл енергетичної системи України відбувся 15 листопада 2022 року, коли Росія запустила сотню ракет. Пошкодивши критичну інфраструктуру на 50% [65].

Ситуація стала особливо критичною, коли Міністерство енергетики України повідомило про наміри Росії зупинити роботу українських атомних електростанцій. Ці деструктивні дії становили серйозну загрозу як для безпеки національної енергетики, так і для комфорту життя громадян [66]. В результаті цих нападів понад 10 мільйонів українців опинилися у темряві, а Київ зазнав рекордного числа відключень електроенергії. Зважаючи на небезпеку, уряд навіть випустив рекомендацію жителям столиці запасатися водою та продуктами, а компанія ДТЕК закликала громадян розглянути можливість тимчасового від'їзду з країни на зимовий період для збереження енергії [67].

Енергетична інфраструктура України після послідовності ракетних атак, здійснених Росією, зазнала серйозних пошкоджень. Проте, ця небезпека виявила стійкість та здатність системи до відновлення. Незважаючи на складні виклики, український енергетичний сектор вдалося відновити в найкоротші терміни завдяки швидким заходам та співпраці з міжнародними партнерами. Ці події вкотре підкреслюють важливість енергетичної безпеки для України. Державі необхідно акцентувати увагу на розробці та впровадженні стратегічних заходів, спрямованих на забезпечення незалежності та стійкості енергетичної системи.

Історія приєднання України до ENTSO-E «European Network of Transmission System Operators for Electricity» носить унікальний і складний характер, який відзначається несподіваними перипетіями та випробуваннями, але в результаті привів до важливої перемоги та зміцнення енергетичної незалежності країни. Приєднання

України до ENTSO-E було результатом довгої та наполегливої роботи, яка почалася у 2017 році. Вже на етапі підписання Угоди про приєднання ОЕС України до енергосистеми континентальної Європи, Національна енергетична компанія «Укренерго» розуміла, що це не просто формальний крок, а серйозна системна перетворення.

На початку 2022 року, коли планувалось проведення першого етапу випробування енергосистеми України в ізольованому режимі, ніхто не міг передбачити розгортання широкомасштабної війни з боку Росії. Точно у день запланованого відключення української енергосистеми від Росії та Білорусі, а також приєднання до ENTSO-E, російське військо вторгнення почалося. Відключення на три дні енергосистеми України від енергосистем Росії та Білорусі, яке передувало приєднанню до ENTSO-E, було необхідною умовою, яка відбулася саме на початку конфлікту. Це показує важливість енергетичної безпеки та незалежності для України у контексті геополітичних подій. Цей нещасний збіг обставин змусив Україну відключитися від енергетичної системи агресора назавжди.

Наступний крок в розвитку ситуації був вирішальним. 28 лютого 2022 року, Україна подала запит на екстрену синхронізацію своєї енергосистеми з енергосистемою континентальної Європи. Цей запит не лише символізував волю та визначеність українського народу, але й підтверджував готовність країни взяти на себе відповідальність за свою енергетичну безпеку та співпрацю з європейськими партнерами [68].

Україна показала свою внутрішню силу та рішучість у побудові незалежної та стійкої енергетичної системи. Після важких труднощів, 16 березня 2022 року національна енергосистема України остаточно об'єдналася з ENTSO-E. Це була ключова подія, що підкреслила досягнення України в енергетичній сфері та її готовність до співпраці з міжнародними партнерами [69].

Приєднання до ENTSO-E стало великою перемогою для України, яка зміцнила її позицію на світовій енергетичній арені. Цей крок дозволить країні забезпечити стабільність енергопостачання, підвищити рівень енергетичної ефективності та розвивати відновлювальні джерела енергії. Україна стає активним учасником

європейського енергетичного співтовариства, вносячи свій вагомий вклад у створення стійкої та сталої енергетичної майбутнього.

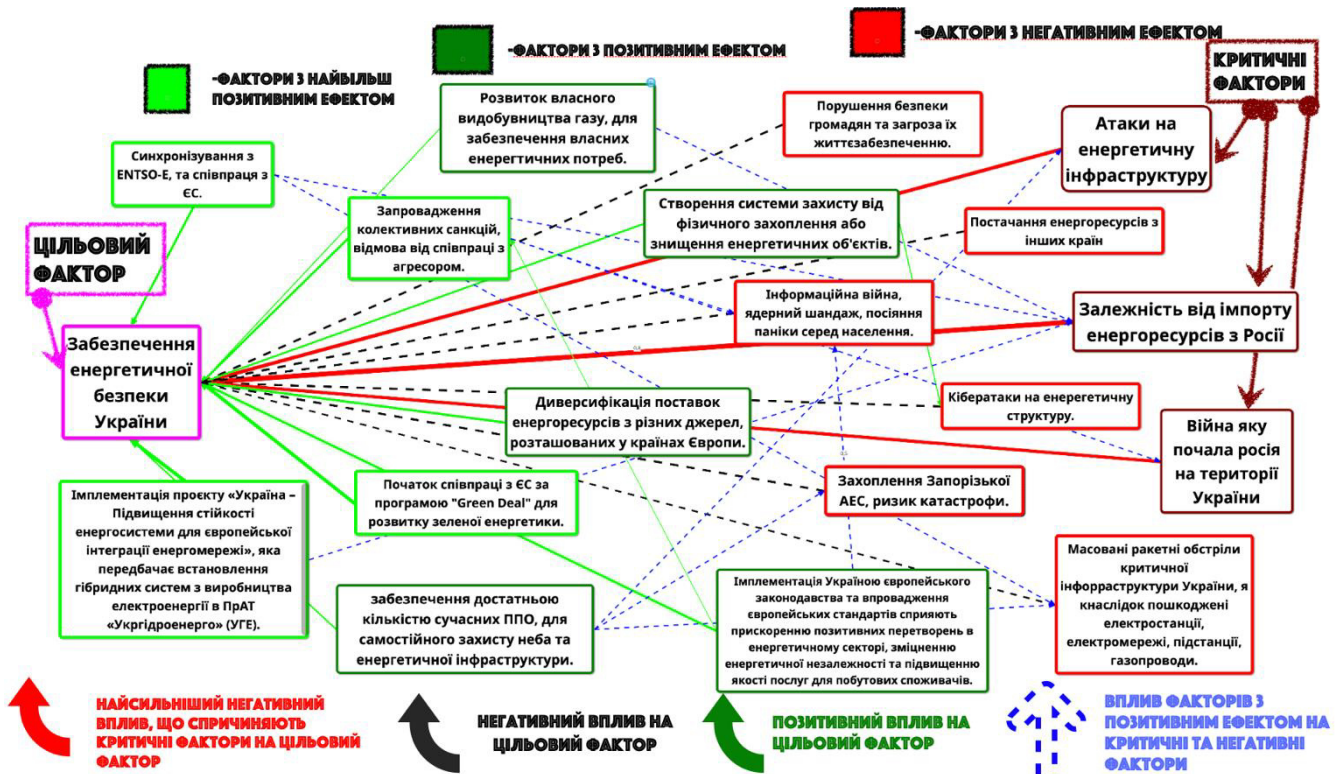
Крім того, важлива роль у забезпеченні енергетичної безпеки України належить співпраці з міжнародними партнерами. Залучення зовнішньої підтримки та експертизи може значно сприяти відновленню та модернізації енергетичної інфраструктури країни, а також забезпечити технологічний обмін та навчання, що підвищить рівень енергетичної безпеки.

1 травня 2023 року Уряд України затвердив «Енергетичну стратегію до 2050 року», цей крок підкреслює значення енергетичної безпеки для країни. Хоча сам текст документу не був оприлюднений, певна інформація про стратегію була представлена у прес-релізі Міністерства енергетики, що був опублікований на офіційному телеграм-каналі МІНЕНЕРГО. У стратегії передбачено широкий спектр заходів, які спрямовані на досягнення цілей щодо використання різних джерел енергії. Це включає розвиток сучасної та безпечної атомної генерації, використання відновлюваних джерел енергії, модернізацію та автоматизацію систем передачі та розподілу енергії. Україна також звертає увагу на світові тренди, інноваційні рішення та екологічну безпеку, враховуючи норми Європейського Союзу та зобов'язання України. Особлива увага приділяється енергоефективності, використанню водню в енергетичних цілях, малим модульним ядерним реакторам, установкам зберігання енергії та іншим сучасним технологіям [70].

Сучасний світ невпинно розвивається, а з ним зростає і значущість питань енергетичної безпеки для країн. Україна, знаходячись у складному геополітичному контексті та під впливом російсько-української війни, стикається з викликами та загрозами для своєї енергетичної безпеки. Забезпечення енергетичної безпеки стає необхідністю для стабільного розвитку країни та її національної безпеки.

Для розуміння складності ситуації та виявлення ефективних стратегій, необхідно аналізувати фактори, які впливають на енергетичну безпеку України. У даній карті розглянуті різні фактори, що мають як позитивний, так і негативний вплив. Вони відображаються на когнітивній карті з метою визначення їх важливості та взаємозв'язку. Когнітивна карта є потужним інструментом аналізу та визначення

факторів, що впливають на енергетичну безпеку. Вона дозволяє систематизувати та візуалізувати взаємозв'язки між цими факторами, а також виділити ключові складові, які необхідно враховувати для досягнення мети – забезпечення енергетичної безпеки України далі дивитися Мал. 3.1.

Мал. 3.1 Забезпечення енергетичної безпеки України

Примітка: побудовано за власною розробка автора

Аналіз когнітивної карти показує, що для забезпечення енергетичної безпеки України, необхідно розглядати різні аспекти. Серед факторів з найбільш позитивним ефектом можна виділити синхронізацію з ENTSO-E та співпрацю з Європейським Союзом, запровадження колективних санкцій та відмову від співпраці з агресором, початок співпраці з ЄС за програмою «Green Deal» для розвитку зеленої енергетики та імплементацию проекту «Україна – Підвищення стійкості енергосистеми для європейської інтеграції енергомережі». Ці фактори сприяють зміцненню енергетичної незалежності та створенню стійкого енергетичного комплексу.

Однак, також важливо враховувати фактори з позитивним ефектом, такі як розвиток власного видобування газу, створення системи захисту від фізичного захоплення або знищення енергетичних об'єктів, диверсифікація поставок енергоресурсів з різних джерел у країнах Європи, забезпечення достатньою кількістю

сучасних систем ППО та імплементацію європейського законодавства та стандартів. Ці фактори можуть забезпечувати сталість енергетичного сектору та підвищують рівень якості послуг для населення.

У свою чергу, фактори з негативним ефектом, такі як порушення безпеки громадян та загроза їх життєзабезпеченню, постачання енергоресурсів з інших країн, інформаційна війна, кібератаки на енергетичну структуру та масовані ракетні обстріли критичної інфраструктури, можуть значно підірвати енергетичну безпеку країни, та створюють умови в яких українське керівництво не спроможне на 100% запобігати критичним ситуаціям, пов'язаних з ракетними обстрілами та розгортанням бойових дій.

Критичними факторами, які потребують особливої уваги, є атаки на енергетичну інфраструктуру, залежність від імпорту енергоресурсів з Росії та війна, яку почала Росія на території України. Ці фактори становлять серйозні загрози для енергетичної безпеки України та вимагають негайних заходів для їх вирішення.

На основі отриманих результатів можна зробити висновок, що забезпечення енергетичної безпеки України потребує комплексного підходу та впровадження ефективних заходів на державному рівні та міжнародному рівні. Реалізація запропонованих стратегічних кроків, які включають розвиток власного видобування ресурсів, створення системи захисту, диверсифікацію поставок та імплементацію європейських стандартів, сприятиме зміцненню енергетичної незалежності та стійкості країни. Для досягнення стійкої енергетичної безпеки України необхідна співпраця з міжнародними партнерами, прийняття національних стратегій, розробка та впровадження інноваційних рішень та постійне вдосконалення систем безпеки та захисту енергетичних об'єктів.

Таким чином, когнітивна карта стає важливим інструментом для розуміння складної проблеми енергетичної безпеки України. Вона надає унікальний підхід до вивчення факторів, виявлення зав'язків між ними та підґрунтя для розробки стратегічних рішень. Використання отриманих даних допоможе урізноманітнити підходи до забезпечення енергетичної безпеки та забезпечити стійкість енергетичного сектору України в умовах війни.

Важливо зрозуміти, що забезпечення енергетичної безпеки є процесом, що потребує постійного аналізу, оновлення та адаптації до нових викликів та загроз, особливо в умовах війни. Лише шляхом комплексних заходів і спільної праці внутрішніх та зовнішніх акторів можна досягти стабільності та незалежності в енергетичному секторі України.

Таким чином можемо сформулювати відповідний висновок, Україна стикається з серйозними проблемами в енергетичній політиці та безпеці, спричиненими російською агресією. У цьому розділі було виявлено кілька ключових проблем, що впливають на стабільність енергетичної системи України. Зокрема, залежність від імпорту енергоресурсів, зокрема природного газу – є однією з ключових проблем. Окупація Криму та частини Луганської та Донецьких областей призвела до втрати значних енергетичних ресурсів, що поглибило проблему стабільного забезпечення енергетичної безпеки. Анексія Криму призвела до втрати доступу до значних газових родовищ, що мали потенціал для розвитку власного енергетичного сектору. Кібератаки на енергетичну інфраструктуру України, здійснені російськими хакерами, підкреслили необхідність міцних кіберзахисних заходів. Напади на енергетичну систему, зокрема масштабні ракетні обстріли, які були здійснені з метою повного знищення української критичної інфраструктури, та стали серйозною загрозою для енергетичної безпеки. Експансивні дії Росії, включаючи кібератаки та потенційну загрозу ядерного тероризму, призводять до значних небезпек для енергетичної безпеки України і глобальної енергетичної стабільності.

Незважаючи на ці складнощі, українському енергетичному сектору вдалося швидко відновити роботу завдяки швидким заходам та співпраці з міжнародними партнерами. Однак, вказані події проливають світло на значущість енергетичної безпеки для України та необхідність розробки та впровадження стратегічних заходів з метою забезпечення незалежності та стійкості енергетичної системи. Ця проблематика має важливе значення в контексті глобальних тенденцій та динаміки енергетичного сектору, вимагаючи наукового підходу та високої експертизи для розробки та реалізації ефективних стратегій, які забезпечать стабільну функціонування енергетичних систем та підтримку національних інтересів України.

ВИСНОВКИ

Дослідження характеру та особливостей російсько-українських відносин після 1991 року дозволило виявити їх складну та розмаїту природу. Відносини між Росією та Україною мають глибоку історичну спадщину, що спричинилося змішанням російської та української культур протягом багатьох століть. Відносини між Україною та Росією були під впливом суперечностей щодо границь, етнічних меншин, енергетичних ресурсів та історичних спорів. Незалежність України в 1991 році відіграла важливу роль у формуванні її національної ідентичності та розвитку демократичної держави. Україна прагнула зберегти добросусідські відносини з іншими країнами, що вийшли на світову арену, однак цей процес не був легким. Країна стикалась з геополітичними викликами та впливом Росії, яка мала власні інтереси у регіоні та прагнула зберегти свою сферу впливу. Перші роки після 1991 року характеризувалися певним зближенням і співробітництвом, але поступово відбувалися зриви та загострення відносин. Це відбувалося через бажання Росії здійснювати контроль над політичними рішеннями які приймалися в Україні. Російське керівництво бачило Україну як свою «близьку зарубіжну територію» та важливий компонент своїх стратегічних цілей, адже це надавало їй можливість зміцнити внутрішню підтримку та зберегти політичну позицію в Росії. Шляхом контролю над Україною, Росія мала намір відновити свою впливовість у пострадянському просторі та змінити геополітичну карту регіону.

Росія активно використовувала різноманітні засоби, включаючи політичний, економічний та інформаційний тиск, з метою збереження свого впливу на Україну. Особливою проблемою у відносинах стала сфера енергетики. Російська Федерація, володіючи значними енергетичними ресурсами, використовувала їх як важелі впливу на Україну. Залежність України від російського газу створювала вразливість і обмежувала українську державну політику та незалежність. Це включало постійні переговори та конфлікти щодо цін на газ, транзит газу через українську територію та інші питання, що впливали на енергетичну безпеку країни. Поступки що до продовження терміну перебування чорноморського флоту РФ на території Криму,

були зроблені в обмін на перегляд ціни на газ для України. Увага до енергетичної безпеки України отримала значно більше уваги після анексії Криму та початку конфлікту на сході країни. Ці події показали, що енергетичний сектор є однією з найвразливіших галузей української економіки, оскільки Російська Федерація використовувала енергетичні ресурси як інструмент впливу та засіб політичного тиску. Анексія Криму призвела до втрати Україною контролю над значними енергетичними об'єктами, зокрема над нафтовими і газовими родовищами у Чорному морі. Це мала серйозні наслідки для енергетичної системи країни та постачання газу. Значна частина газопроводів та інфраструктури, що забезпечувала транзит російського газу через територію України, також перебуває на контролі Росії, що створює додаткові ризики для енергетичної безпеки. Україна, у свою чергу, прагнула до диверсифікації своїх джерел постачання енергії та зменшення залежності від російських постачальників. Це включало розвиток відносин з іншими країнами, шукання альтернативних джерел енергії та впровадження енергоефективних технологій. Україна також спрямовувала зусилля на підвищення своєї енергетичної незалежності та забезпечення стійкості своїх енергетичних систем.

Передумови російсько-української війни були сформовані на основі глибоких історичних, політичних та економічних факторів. Напружені відносини між Росією та Україною почали наростати з часу отримання Україною незалежності у 1991 році. Головною причиною виникнення конфлікту було прагнення РФ зберегти свою геополітичну сферу впливу в пострадянському просторі та не допустити зміцнення української незалежності, що розцінювалось, як загроза російським інтересам. У результаті детального аналізу нормативно-правових документів, зокрема постанов і законів, що стосуються «Чисельності Збройних Сил України», було виявлено висновки щодо змін чисельності ЗСУ протягом років. У цьому контексті було досліджено відсоткове спадання чисельності ЗСУ в порівнянні з 1993 роком, згідно підрахунків на момент початку неоголошеної війни Росії проти України у 2014 році. Отримані дані свідчать, що боєздатність української армії в порівнянні з 1993 роком зменшилася на 65,4%, що має вагому значимість у контексті аналізу енергетичної безпеки України в рамках війни, розпочатої Росією. Російсько-українську війну

можна розглядати як послідовний ряд етапів. Перший етап розпочався з анексії Криму Російською Федерацією у 2014 році. Цей акт порушив міжнародне право і суттєво змінив геополітичну ситуацію в регіоні. Другий етап відзначився початком воєнних дій на сході України, де бойовики, які підтримувалися РФ, стали активно діяти проти української влади. Третій етап полягав у спробах досягти мирного врегулювання конфлікту шляхом Мінських домовленостей, проте їх невиконання та суперечливі положення угод ускладнили процес мирного врегулювання. Четвертий етап відзначився ескалацією конфлікту та повномасштабним вторгненням Росії в Україну у 2022 році. Вплив російсько-української війни на енергетичну безпеку України був серйозним.

Залежність від російського газу створювала вразливість та обмежувала українську державну політику та незалежність. Анексія Криму призвела до втрати контролю над енергетичними об'єктами, а вторгнення Росії на сході України створило загрозу для енергетичної інфраструктури. У відповідь на це, Україна розпочала реформування свого енергетичного сектору, спрямованого на розвиток альтернативних джерел енергії та підвищення енергоефективності, щоб зменшити свою залежність від російських поставок. У світлі небезпеки ядерного тероризму та загрози з боку Росії, Україна повинна зосередитись на підвищенні безпеки своїх ядерних об'єктів, вдосконаленні систем безпеки та сприянні міжнародним ініціативам щодо недопущення розповсюдження ядерної зброї.

У зв'язку з цим, стає очевидним, що повне забезпечення енергетичної безпеки в Україні не є можливим до тих пір, поки триватиме воєнний конфлікт з Росією. Агресивні дії та знищення енергетичних об'єктів створюють серйозні перешкоди для нормального функціонування енергетичної системи країни, загрожуючи стабільності постачання енергії та економічній безпеці. Україна має продовжувати звертати увагу на питання енергетичної безпеки та активно співпрацювати з міжнародними партнерами для забезпечення захисту своєї енергетичної інфраструктури та диверсифікації постачання енергоносіїв. Однак, для досягнення повного забезпечення енергетичної безпеки України необхідно нормалізувати ситуацію та звершити війну перемогою, що дозволить країні зосередитись на відновленні та

розвитку своєї енергетичної системи з метою забезпечення стійкості, незалежності та безпеки в галузі енергетики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Російською Радянською Федеративною Соціалістичною Республікою : Договір Україна від 19.11.1990 р. : станом на 1 квіт. 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_011#Text (дата звернення: 10.05.2023).
2. Угода між Україною і Російською Федерацією про подальший розвиток міждержавних відносин : Угода Україна від 23.06.1992 р. : станом на 10 черв. 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_018#Text (дата звернення: 09.05.2023).
3. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією : Договір Україна від 31.05.1997 р. : станом на 10 квіт. 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006#Text (дата звернення: 09.05.2023).
4. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року : Договір Орг. Об'єдн. Націй від 01.07.1968 р. : станом на 16 листоп. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text (дата звернення: 10.05.2023).
5. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї : Меморандум Україна від 05.12.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (дата звернення: 10.05.2023).
6. Cowhig D. 2022: fmr PRC amb to ukraine on russia's impending defeat and international relations. 高大伟 David Cowhig's Translation Blog. URL: <https://gaodawei.wordpress.com/2022/05/10/fmr-prc-amb-to-ukraine-on-russias-impending-defeat-and-international-relations/> (дата звернення: 10.05.2023).
7. Brzezinski Z. The premature partnership. Foreign affairs. 1994. March 1, 1994. P. 67–82. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1994-03-01/premature-partnership> (дата звернення: 10.05.2023).

8. Указ Президента Российской Федерации 14 сентября 1995 г. Об утверждении Стратегического курса Российской Федерации с государствами-участниками СНГ // Российская газета. 1995. 23 сентября. С. 4.
9. Krastev I., Gorris L. Putin lives in historic analogies and metaphors. Spiegel. 2022. Russia's Invasion of Ukraine. URL: <https://www.spiegel.de/international/world/ivan-krastev-on-russia-s-invasion-of-ukraine-putin-lives-in-historic-analogies-and-metaphors-a-1d043090-1111-4829-be90-c20fd5786288> (дата звернення: 10.05.2023).
10. Burkovskiy P. Domestic political developments in wartime ukraine since february 2022 – SCEEUS. Sceeus. URL: <https://sceeus.se/en/publications/domestic-political-developments-in-wartime-ukraine-since-february-2022/> (дата звернення: 22.05.2023).
11. The struggle for ukraine / T. Ash et al. The Royal Institute of International Affairs, 2017. 94 p. URL: <https://www.chathamhouse.org/2017/10/struggle-ukraine> (дата звернення 22.05.2023).
12. Про Заяву Верховної Ради України у зв'язку з сьомою річницею початку Євромайдану та подій Революції Гідності : Постанова Верхов. Ради України від 17.01.2021 р. № 1240-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1240-IX#Text> (дата звернення: 13.05.2023).
13. Тимчасова окупація АР крим та м. севастополь. Міністерство Закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/timchasova-okupaciya-ar-krim-ta-m-sevastopol> (дата звернення: 11.05.2023).
14. Енергетичний фактор війни України з Росією. Українська асоціація відновлюваної енергетики. URL: <https://uare.com.ua/novyny/7-zaholovok-tsikavoi-novyny-pro-podii-v-sferi-vidnovliuvanoi-enerhetyky.html> (дата звернення: 19.05.2023).
15. Ross, M. L. (2001) Does oil hinder democracy? World politics, Vol. 53, pp. 325-361
16. Milton friedman: there is no such thing as a free lunch – de gruyter conversations. De Gruyter Conversations. URL: <https://blog.degruyter.com/milton-friedman-no-thing-free-lunch/> (дата звернення: 19.05.2023).

17. Haran O. Ukraine in europe: questions and answers. Kyiv : Stylos, 2009. 63 p.
18. Pirani S., Stern J., Yafimava K. The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a comprehensive assessment. Home | Oxford Institute for Energy Studies. URL: <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2010/11/NG27-TheRussoUkrainianGasDisputeofJanuary2009AComprehensiveAssessment-JonathanSternSimonPiraniKatjaYafimava-2009.pdf>. (дата звернення: 08.05.2023).
19. Солонина Є. Чому «Північний потік-2» є дуже небезпечним для України? Пояснюємо. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yakshcho-pivnichnyi-potik-2-dobuduiut-piat-zahroz-dlia-ukrainy/31274975.html> (дата звернення: 11.05.2023).
20. Jacobs J., Epstein J. Biden says he waived nord stream sanctions because it's finished. Bloomberg URL: https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-05-25/biden-says-he-waived-nord-stream-sanctions-because-it-s-finished?utm_source=twitter&utm_medium=social&utm_content=business&utm_campaign=socialflow-organic&cmpid=socialflow-twitter-business. (дата звернення: 12.05.2023).
21. Україна в 2022р скоротила видобуток газу на 6% – до 18,5 млрд куб м. ExPro consulting. URL: <https://expro.com.ua/novini/ukrana-v-2022r-skorotila-vidobutok-gazu-na-6-do-185-mlrd-kub-m> (дата звернення: 19.05.2023).
22. Оржель О. Договір про транзит газу між Україною та Росією: основні положення. Прямий. URL: <https://prm.ua/dogovir-pro-tranzit-gazu-mizh-ukrayinoyu-ta-rosiyeyu-osnovni-polozhennya/>. (дата звернення: 17.05.2023).
23. Все починалося з Тузли: коли російські ЗМІ почали «воювати» проти України. Інформаційне агентство АрміяInform. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/05/26/vse-pochynalosya-z-tuzly-koly-rosijski-zmi-rochaly-vouyvaty-proty-ukrayiny/> (дата звернення: 15.05.2023).
24. Угода між Україною та Російською Федерацією про невідкладні заходи по формуванню Військово-Морських Сил України та Військово-Морського Флоту Росії на базі Чорноморського флоту : Угода Україна від 17.06.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_046#Text (дата звернення: 27.05.2023).

25. Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України (укр/рос) : Угода Рос. Федерація від 28.05.1997 р. : станом на 20 жовт. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_076#Text (дата звернення: 14.05.2023).
26. Про попередній звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо фактів розкрадання в Збройних Силах України та підриву обороноздатності держави у період з 2004 по 2017 роки : Постанова Верхов. Ради України від 06.12.2018 р. № 2647-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2647-19#Text> (дата звернення: 14.05.2023).
27. Воронкін, Максим. "РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ ТА РОЗДІЛ ЧОРНОМОРСЬКОГО ФЛОТУ ВМФ СРСР (1991–2004 рр.)." Редакційна колегія. с.121-127
28. Военна доктрина україни : Доктрина від 19.10.1993 р. № 3529-XII. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/166159__526551 (дата звернення: 10.05.2023).
29. Про чисельність Збройних Сил України : Постанова Верхов. Ради України від 22.12.1998 р. № 327-XIV.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-14#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
30. Про чисельність Збройних Сил України на 2000-2004 роки : Закон України від 07.12.2000 р. № 2128-III : станом на 19 лип. 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2128-14#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
31. Про чисельність Збройних Сил України на 2005 рік : Закон України від 17.03.2005 р. № 3284-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2489-IV#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
32. Про чисельність Збройних Сил України на 2006 рік : Закон України від 22.12.2005 р. № 3284-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3284-IV#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
33. Про чисельність Збройних Сил України на 2007 рік : Закон України від 19.09.2006 р. № 154-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-16#Text> (дата звернення: 10.05.2023).

34. Про чисельність Збройних Сил України на 2008 рік : Закон України від 12.02.2008 р. № 125-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/125-VI#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
35. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 жовтня 2009 року «Про внесення зміни до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 вересня 2008 року «Про невідкладні завдання щодо підвищення обороноздатності України» : Указ від 30.10.2009р. №885/2009. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8852009-9617> (дата звернення: 10.05.2023).
36. Про чисельність Збройних Сил України на 2011 рік : Закон України від 12.05.2011 р. № 3312-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3312-17#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
37. Про чисельність Збройних Сил України на 2012 рік : Закон України від 20.09.2011 р. № 3742-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3742-17#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
38. Про чисельність Збройних Сил України на 2012 рік : Закон України від 20.09.2011 р. № 3742-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3742-17#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
39. Воєнна історія. Міністерство оборони України Офіційний вебсайт. URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/istoriya.html> (дата звернення: 10.05.2023).
40. Про чисельність Збройних Сил України : Закон України від 05.03.2015 р. № 235-VIII : станом на 1 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/235-19#Text> (дата звернення: 11.05.2023).
41. Historical and international legal aspects of the accession of finland and sweden to nato. Eurasian law journal. 2022. Т. 9, № 172. URL: <https://doi.org/10.46320/2073-4506-2022-9-172-21-24> (дата звернення: 15.05.2023).
42. Рафальський О.О. Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. – 400 с. с.97-141

43. Timothy Snyder: how putin's lies are driving the war in ukraine | the foreign affairs interview. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Qfnza5YmRrE> (дата звернення: 11.05.2023)
44. О кризисе на украине (совет нацбезопасности россии). Павло Гай Нижник: історія, політика, поезія. Особистий сайт / Pavlo Hai-Nyzhnyk: history, policy, poetry. The personal website. URL: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(01\).plan_putina.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(01).plan_putina.php) (дата звернення: 20.05.2023).
45. Новая газ. «Представляется правильным инициировать присоединение восточных областей Украины к России». Новая газета. URL: <https://novayagazeta.ru/articles/2015/02/24/63168-171-predstavlyaetsya-pravilnym-initsiirovat-prisoedinenie-vostochnyh-oblastey-ukrainy-k-rossii-187> (дата звернення: 20.05.2023).
46. Декларація «Про боротьбу за звільнення України» : Декларація Верхов. Ради України від 20.03.2014 р. № 1139-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1139-18#Text> (дата звернення: 22.05.2023).
47. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки. УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ. 2014. 23 жовт. С. 27–40. URL: https://i.tyzhden.ua/content/photoalbum/2014/10_2014/17/26-42.pdf (дата звернення: 16.05.2023).
48. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року "Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України" : Указ Президента України від 14.04.2014 р. № 405/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014#Text> (дата звернення: 16.05.2023).
49. Переосмислення іловайських подій. Міністерство Оборони України Офіційний вебсайт. URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/zmi-pro-nas/2018/09/11/pereosmislennya-ilovajskih-podij/> (дата звернення: 17.05.2023).
50. Суд у Гаазі виніс перший вирок у справі збиття «Боїнг 777» на рейсі МН-17. Служба Безпеки України офіційний сайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/cud-u->

haazi-vynis-pershyi-vyrok-u-spravi-zbytta-boinh-777-na-reisi-mh17 (дата звернення: 10.05.2023).

51. Annex I to the letter dated 24 February 2015 from the Permanent Representative of Ukraine to the United Nations addressed to the President of the Security Council. Мінск, 2014. 5 с. URL: <https://peacemaker.un.org/UA-ceasefire-2014> (дата звернення: 11.05.2023).
52. Package of measures for the Implementation of the Minsk agreements. Summit in Minsk, 2015. 4 с. URL: <https://peacemaker.un.org/ukraine-minsk-implementation15> (дата звернення: 11.05.2023).
53. Historical and international legal aspects of the accession of finland and sweden to nato. Eurasian law journal. 2022. Т. 9, № 172. URL: <https://doi.org/10.46320/2073-4506-2022-9-172-21-24> (дата звернення: 15.05.2023).
54. Забезпечення енергетичної безпеки як складової зовнішньої політики України. Круглий стіл з нагоди Дня спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя : Круглий стіл, м. Київ, 23 лют. 2023 р. Київ, 2023. С. 63–65. URL: <http://fmv.nau.edu.ua/science/kruhlyi-stil-z-nahody-dnia-sprotyvu-okupatsii-ar-krum/> (дата звернення: 16.05.2023).
55. Анексія Криму. Головні наслідки для України (ДОСЛІДЖЕННЯ). Главком. URL: <https://glavcom.ua/publications/124364-aneksija-krimu.-golovni-naslidki-dlja-ukrajini-doslidzhennja.html> (дата звернення: 16.05.2023).
56. Вінокуров Я. Росія видобула із захоплених родовищ у Криму понад 9 млрд кубометрів газу – Нафтогаз. hromadske. URL: <https://hromadske.ua/posts/rosiya-vidobula-iz-zahoplenih-rodovish-u-krimu-ponad-9-mlrd-kubometriv-gazu-naftogaz> (дата звернення: 17.05.2023).
57. Фактичне споживання газу в Україні скоротилось майже на 7%. Official Telegram channel ТОВ "Оператор ГТС України". URL: <https://t.me/gastsoua/346> (дата звернення: 19.05.2023).
58. Україна в 2022 році скоротила видобуток газу на 6% до 18,5 млрд куб. м ExPro URL: <https://expro.com.ua/novini/ukrana-v-2022r-skorotila-vidobutok-gazu-na-6-do-185-mlrd-kub-m>

59. Кібератаки російської федерації: хронологія. Міністерство оборони України.
URL: <https://www.mil.gov.ua/ukbs/kiberataki-rosijskoi-federaczii-hronologiya.html>
(дата звернення: 17.05.2023).
60. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION the european green deal. EUROPEAN COMMISSION, 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1588580774040&uri=CELEX:52019DC0640> (дата звернення: 18.05.2023).
61. Маємо максимально реалізувати потенціал української атомної галузі і замістити росію на світових ринках, – Герман Галущенко. Урядовий портал Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/maiemo-maksymalno-realizuvatyu-potentsial-ukrainskoi-atomnoi-haluzi-i-zamistyty-rosiiu-na-svitovykh-rynkakh-herman-halushchenko>. (дата звернення: 22.05.2023).
62. Українська дипломатія проти російського ядерно-політичного шантажу. Дипломатія в міжнародних відносинах: ретроспекція і сучасність» : Зб. матеріалів Всеукр. науково-практ. конф. з міжнар. участю, м. Київ, 24 лют. 2023 р. Київ, 2023. С. 50–51. URL: <http://fmv.nau.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/Тези-Дипломатія-конф-МВіРС-24.02.2023-1.pdf> (дата звернення: 16.05.2023).
63. Президент України зустрівся з генеральним директором МАГАТЕ. Президент України Офіційне інтернет представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-zustrivsvya-z-generalnim-direktorom-magate-80493> (дата звернення: 23.05.2023).
64. Nuclear safety, security and safeguards in ukraine. IAEA, 2022. 52 с. URL: https://www.iaea.org/sites/default/files/22/09/ukraine-2ndsummaryreport_sept2022.pdf (дата звернення: 22.05.2023).
65. Візьміть український досвід захисту, щоб гарантувати безпеку вашим народам – виступ Президента під час участі у панелі «Цифрова трансформація» у межах саміту «Великої двадцятки». Президент України Офіційне інтернет

- представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vizmit-ukrayinskij-dosvid-zahistu-shob-garantuvati-bezpeku-v-79169> (дата звернення: 19.05.2023).
66. Які наслідки від наймасованішого обстрілу енергосистеми України. Forbes ukrain. 2022. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/rosiyski-energetiki-pidkazaliki-bitishchob-zupiniti-nashi-aes-yaki-naslidki-vid-naymasovanishogo-obstrilu-energosistemi-ukraini-16112022-9819> (дата звернення: 23.05.2023).
67. В енергосистемі зараз зберігається значний дефіцит, але наші енергетики й комунальники роблять героїчні речі – звернення Президента України. Президент України Офіційне інтернет представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/news/v-energosistemi-zaraz-zberigayetsya-znachnij-deficit-ale-nas-79793> (дата звернення: 23.05.2023)
68. Request for emergency synchronisation of Ukrainian power system to Continental Europe power system. ENTSO-E. URL: <https://www.entsoe.eu/news/2022/02/28/28-february-2022-request-for-emergency-synchronisation-of-ukrainian-power-system-to-continental-europe-power-system/> (дата звернення: 23.05.2023).
69. ENTSO-E привітало «Укренерго» з річницею синхронізації. Укренерго. URL: <https://ua.energy/zagalni-novyny/entso-e-pryvitalo-ukrenergo-z-richnytseyu-synhronizatsiyi/> (дата звернення: 23.05.2023).
70. Україна – енергетичний хаб Європи. Уряд схвалив Енергетичну стратегію до 2050 року. Official Telegram channel МІНЕНЕРГО. URL: <https://t.me/energyofukraine/417> (дата звернення: 23.05.2023).